

7. EUGEEEN VAN MIEGHEM EN KUNST VAN HEDEN

Eugeen Van Mieghem bleef als een van de weinige kunstenaars uit Kunst van Heden, de artistieke tak die zich uit De Kapel ontwikkelde, zijn hele artiestenloopbaan trouw aan zijn idealistische jeugdovertuigingen. In tegenstelling tot het werk van vele medestanders van het eerste uur, die vrij gauw een andere richting insloegen en voor een bourgeoispubliek gingen schilderen, sloot Van Mieghems late kunst naadloos aan bij zijn prille jeugdwerk, dat ontstond ten tijde van Eenigen en, nog vroeger, De Kapel.¹

Jeud aan de haven en pogingen tot vernieuwing van het kunstleven

In de Antwerpse Sint-Pauluskerk huwden op 17 december 1870 Henri Van Mieghem (1836-1899), die tot dan als binnenschipper gevaren had, en Virginie Van Damme (1847-1924). Het echtpaar vestigde zich op de Van Meterenkaai, waar het de herberg 'In het Hert' openhield en op 1 oktober 1875 hun zoon Eugeen ter wereld kwam. Toen in 1880 werken werden uitgevoerd om de Schelde recht te trekken, moest het gezin verhuizen. Het week uit naar de buurt van het Kattendijkdok, een wijk die volledig door de dokken en de Schelde omringd was en daarom 'Het Eilandje' heette, een naam die ook vandaag nog bestaat. Tegenover hun nieuwe herberg werd in 1894 het eerste magazijn van de Red Star Line-rederij gebouwd. Vanaf nu zag de kleine Van Mieghem dag in dag uit schepen aan- en afvaren. Rond die tijd, toen de havenbedrijvigheid een nieuwe schwing kreeg, werd in Antwerpen ook gepoogd het kunstleven te vernieuwen. De trots voor het eigen roemrijke verleden, met schilders als Rubens, Van Dijck, en Jordaens, en de overtuiging dat het picturale genie tot wederopstanding was gekomen in kunstenaars als Gustave Wappers en Nicaise de Keyser hadden aan de Antwerpse academie een zelfgenoegzaam conservatisme in de hand gewerkt, waardoor buitenlandse nieuwe kunststromingen absoluut werden geweerd. In 1883 werd Eugène Siberdt, een epigoon van Henri Leys en oud-leerling van Nicaise de Keyser, aan de Antwerpse academie benoemd tot tekenleraar. Drie jaar later, in januari 1886, schreef Vincent van Gogh zich in voor diens klas 'tekenen naar het levend model'. Na enkele weken stuurde Siberdt hem zijn klas uit, waarna de Nederlandse kunstenaar Antwerpen ruilde voor Parijs. Eugeen Van Mieghem volgde toen les aan het Antwerpse atheneum, waar hij Nederlands kreeg van Pol de Mont, de hier eerder belichte charismatische figuur die op de bres stond voor een nieuwe kunst.

De Scalden en L'Association pour l'Art

In december 1889 richtten een aantal leerlingen van de Antwerpse academie en het Nationaal Hoger Instituut voor Schone Kunsten de artistieke vereniging De Scalden (1889-1914) op. Deze jongeren wilden 'trachten eene andere wending te geven aan de

¹ Vgl. Erienne Langerwerf, 'Eugeen Van Mieghem: een herontdekking', in: *Origine. Het veilingtijdschrift*. Jg. 10, nr. 2, 2002, p. 43.

XIX.

Eugeen Van Mieghem (1875-1930)

Gebaaste advocaat
potlood, 1902, 12.9 x 12 cm

toen tamelijk banale Carnavalsstoeten en andere feestuitingen van het openbaar leven [...]'.² In woord en beeld wilden zij 'de heldendaden onzer voorouders bezingen'.³ Na enkele jaren begon de vereniging met de uitgave van rijk geïllustreerde jaarboeken en het inrichten van tentoonstellingen rond toegepaste kunsten. De jonge Van Mieghem volgde in 1890, na het dagonderwijs op het atheneum, de avondklas aan de academie. Datzelfde jaar al nam hij met De Scalden deel aan een historische stoet. In 1892 schreef Van Mieghem zich aan de academie in als voltijds student. In de lente van datzelfde jaar opende een groep vernieuwers, onder wie de kunstenaars George Morren, Henry van de Velde en de advocaten Max Elskamp, Charles Dumercy en Georges Serigiers, de eerste tentoonstelling van L'Association pour l'Art in het Antwerpse Oud Museum (de zaal van de Antwerpse academie aan de Venusstraat). Op hun expositie was werk te zien van onder meer Vincent van Gogh, Seurat, Bonnard, Camille en Lucien Pissarro, Signac, Toulouse-Lautrec, Jan Toorop, Willy Finch, Georges Lemmen, Théo van Rysselberghe, George Minne, Henry van de Velde en George Morren. De confrontatie met deze moderne kunstenaars maakte op de jonge Van Mieghem een grote indruk. Hij behaalde dat jaar als voltijds student van de klas van professor Piet Verhaert de eerste prijs en werd door de hele buurt gelauwerd. Een jaar later, in mei 1893, organiseerde L'Association pour l'Art een tweede en laatste expositie. In het Oud Museum kwam opnieuw werk aan bod van vele van de genoemde vooraanstaande artiesten.

In september 1894 schreef Van Mieghem zich in voor de klas van Eugène Siberdt voor de opleiding 'Tekenkunst – figuur naar het leven'. Aan de academie was hij bevriend met kunstenaars als Charles Claessens en Karel Collens en de Nederlanders Louis Roessingh en Willem van Dort. In 1896 moest Van Mieghem na een conflict met Siberdt – die eerder Van Gogh de deur had gewezen – de academie verlaten. Voortaan zou hij zijn vader in de ouderlijke zaak bijstaan en werd hij elke dag door de haven op pad gestuurd. Op deze tochten nam Van Mieghem steeds een schetsboek mee, waarin hij zijn indrukken van de buitenwereld in tekeningen vastlegde. Het tekenen liet hem toe even te ontsnappen aan de grauwe dagdagelijkse werkelijkheid. Met de vrienden van het atheneum en de academie bleef hij ondertussen in contact; hij deelde met hen zijn belangstelling voor literatuur en poëzie. Een van de tekeningen die in 1897 tot stand kwamen, titelde hij *Slenteren*, geïnspireerd door het gelijknamige verhaal van Stijn Streuvels (cf. supra). Het werkje werd even later als houtsnede afgedrukt door Pol de Mont in diens tijdschrift *De Vlaamse School*. In Parijs verscheen in 1898 het boek *Les soliloques du pauvre* van Jehan Rictus met illustraties van Théophile-Alexandre Steinlen (1859-1923). Diens 'tranches de vie' verschenen in populaire satirische magazines en sierden teksten van onder meer Zola, Baudelaire, De Maupassant en Verlaine. Net als Picasso in die periode in Barcelona, Kollwitz in Berlijn en Van Dongen in Rotterdam, onderging Van Mieghem rond die tijd sterk de invloed van Steinlen.

2 Ulrike Büttner, *Eugene Van Mieghem (1875-1930) en de kunstenaarsgroep 'De Scalden'*. Antwerpen, De Brauwere, 1999, p. 4.

3 'Onze wording, onze werking', in: *Scalden 1897*, p. 5.

De academie was ook de plaats waar Van Mieghem in 1898 het Brusselse meisje Augustine Pautre leerde kennen. In de loop van datzelfde jaar bracht zijn vriend Edmond Van Offel hem in contact met de letterkundige Marten Rudelsheim en werd hij betrokken bij de opmaak van het tweede jaarboek van De Scalden, waarvoor hij teksten van Karel van de Woestijne en Marten Rudelsheim illustreerde. Eind juni 1898 vond in Antwerpen de tweede tentoonstelling door De Scalden plaats. Samen met zijn vrienden Karel Collens en Edmond Van Offel exposeerde Van Mieghem er enkele tekeningen.

De Kapel

Eind 1899 frequenteerde de kunstenaar met zijn vrienden het milieu van De Kapel. In het bonte gezelschap aan de Falconrui bleef de jonge kunstenaar steeds discreet op de achtergrond. Edmond Van Offel beschreef hem als een 'vinnige, kleine, magere jongen, de schouders wat ingetrokken, met zijn scherpe blik rusteloos rondkijkend naar alle kanten en met zijn scherpe tong, al grinnikend, sarcastisch iedereen een kleedje passend. Men vergaf hem dikwijls zijn kwatongerij om het geestige dat er uit sprankelde. Want geestig was hij de kerel...'.⁴ De nieuwe sociale stromingen spraken Van Mieghem sterk aan. Zijn contacten met de Kapel-jongeren, gepaard met de intense lectuur van boeken en gedichten van Verlaine, Verhaeren, Gorky, Tolstoj, Kropotkin en Bakoenin en van tijdschriften als *Les Temps Nouveaux* en *La Société Nouvelle* wekten in de volksjongen een idealisme dat hij nooit meer zou verloochenen. In 1899 exposeerde Van Mieghem niet, maar nam hij met De Scalden in augustus deel aan de stoet ter herdenking van de driehonderdste verjaardag van Antoon Van Dijck. Voor *De Vlaamse School* maakte hij illustraties over deze manifestatie.

De groep Eenigen als voorloper van Kunst van Heden

Aangemoedigd door Pol de Mont ontwierp Van Mieghem ex libris en prentkaarten. In *De Vlaamse School* werd zo zijn ex librisontwerp voor Sophia Van de Vin afgebeeld, evenals zijn prentkaarten en schetsen van de processie in Brugge en zijn sfeerzichten uit het stadje Zoutleeuw. Van zijn hand verschenen ook prentkaarten met sprookjestaferelen, die door de Antwerpse firma De Vos en Van der Groen onder de naam 'Tuis-kokaarten' werden verspreid. De jonge kunstenaar leefde in een sociaal zeer bewogen tijd. Rond de eeuwwisseling kwamen de nieuwe maatschappelijke verhoudingen, ook in Antwerpen, niet zonder menselijke ellende tot stand. Van Mieghem ondervond al gauw dat talent en idealisme niet volstonden om de conservatieve Antwerpse burgerij zijn kunst te doen kopen. In de Kapel ontmoette Van Mieghem de advocaat Louis Franck, die hem in contact bracht met de in 1885 opgerichte Vlaamse Conferentie der Balie van Antwerpen. Voor het herdenkingsalbum ter gelegenheid van het vijftienjarige bestaan van de vereniging maakte Van Mieghem in 1900 de omslagtekening: een verwaarloosd klauwende Vlaamse leeuw. Eind maart van dat jaar nam Van Mieghem deel

4 Edmond Van Offel, *Eugeen Van Mieghem*. Antwerpen, Standaard, 1944.

aan de derde tentoonstelling van De Scalden in het Oud Museum. Zijn werk was er te zien naast dat van o.m. Henry van de Velde (meubelen), Privat-Livemont, Edmond Van Offel en Karel Collens. De tentoonstelling ging gepaard met voordrachten door o.a. Henry van de Velde en Pol de Mont. Voor het jaarboek van 1900 van De Scalden verzorgde Van Mieghem een decoratieve tekening.

Omstreeks dezelfde tijd opende in het Oud Museum een groepstentoonstelling van Eenige Jongeren, waarvan Van Mieghem een van de oprichters was. Ze werd in het Brusselse tijdschrift *L'Art Moderne* slechts kort vermeld⁵, terwijl de conservatieve Antwerpse krant *La Métropole* er vrij uitvoerig over schreef: 'Un groupe de huit jeunes artistes d'Anvers manifeste présentement pour l'art neuf en une salle de l'ancien musée [...]. Tous débarrassés des attaches académiques, soucieux de sincérité, répugnant au servilisme des imitations.'⁶ Van Mieghem en zijn vrienden wilden vernieuwing brengen in het verstarde Antwerpse kunstleven. Onder de hoofding 'Nieuw kunstleven in Antwerpen' maakte De Mont – naar aanleiding van de laatste tentoonstellingen van De Scalden, Eenige Jongeren en Richard Baseleer – in zijn tijdschrift *De Vlaamse School* de balans op van het nationale kunstgebeuren. Hij verheugde er zich over 'dat er [...] eindelijk heden, een kern van jongeren, zo al niet volstrekt gevormd, dan toch volop in wording is, – een kern van jongeren, die evenzeer wars van alle ijdel mode-gedoe als van versteende atelier-overleveringen, blijkbaar willen geven kunst, die de natuurlijke en oprechte uiting zij van hun persoonlijkheid én van hun ras beide'.⁷ Het zijn woorden die welhaast doen denken aan het artistieke credo van *Van Nu en Straks*. Verderop in het artikel gaf De Mont toe dat Brussel de laatste decennia Antwerpen qua culturele uitstraling was voorbijgestoken. De sterk toegenomen materiële welvaart in de hoofdstad had inderdaad heel wat talentvolle kunstenaars aangetrokken en gesteund. Daarbij had de Brusselse academie het aanwezige talent niet zo onderdrukt of gekneed in een welbepaalde richting. Tot slot besprak De Mont de tentoonstelling van Richard Baseleer in de Lantschotkapel. Baseleer zou in oktober van dat jaar (1900) het titelblad ontwerpen van Baekelmans' tijdschrift *Alvoorder*. De kraaiende haan, die op de titelbladzijde van *Alvoorder* werd afgebeeld, werd toentertijd beschouwd als een symbool voor het anarchisme en het vrije woord. Na de voordracht halfweg 1900 van Stijn Streuvels in de Kapel (cf. supra) kocht Van Mieghem diens verhalenbundel *Zonnetij* (1900). Tijdens Streuvels' bezoek aan Antwerpen had Van Mieghem de West-Vlaamse schrijver ook geportretteerd in potlood.⁸ In de herfst van 1900 stelde de kunstenaar voorts werk tentoon op de driejaarlijkse salon van Brussel, alsook op de Exposition d'Ex Libris, die werd ingericht door de Conférence du Jeune Barreau in het Antwerpse Justitiepaleis.

5 'Petite Chronique', in: *L'Art Moderne*, 22 april 1900, p. 131.

6 'Chronique artistique', in: *La Métropole*, 1 mei 1900, p. 2.

7 De citaten komen uit Pol de Mont, 'Naar aanleiding van de laatste tentoonstellingen', in: *De Vlaamse School*, 1900, p. 190-191.

8 Erwin Joos, *Eugeen Van Mieghem 1875-1930. Een Kunstenaar van het volk*. Antwerpen, De Brauwere, 1996, p. 240, nr. 597.

De salon van La Libre Esthétique in 1901

In het voorjaar van 1901 exposeerde Van Mieghem op de achtste salon van La Libre Esthétique te Brussel. Een tiental tekeningen en pastels van zijn hand hingen er naast werk van meesters als Cézanne, Pissarro, Renoir, Vuillard en Meunier. Wellicht heeft Henry van de Velde, die het werk van Van Mieghem kende van de Scalden-salon van 1900, Octave Maus aangeraden de Antwerpse kunstenaar in de hoofdstad uit te nodigen. De kunstcriticus en advocaat Maus was als vroegere secretaris en bezieler van *Les Vingt*, dat hij in 1894 mee hielp herstitichten tot La Libre Esthétique, een belangrijke figuur uit het Brusselse kunstleven van rond de eeuwwisseling. Mogelijk is ook dat Maus Van Mieghem zelf heeft ontmoet in De Kapel en hem daar persoonlijk heeft geïnviteerd. De confrontatie met de grote Franse meesters leidde bij Van Mieghem niet tot een banaal navolgen van deze artiesten. De positieve respons op zijn werk bracht hem ook niet in de verleiding contact te gaan zoeken met de burgerij die La Libre Esthétique frequenteerde. In mei 1901 nam Van Mieghem met pastels en tekeningen deel aan de 'Eerste Tentoonstelling der Eenigen' in het Oud Museum. Behalve hijzelf namen ook Collens, Van Offel, Maclot, Strymans, De Laet (de overgeblevenen van het achtkoppige groepje van het jaar ervoor), Baseleer, Nykerk, Vaes, Hageman, Lambert en Morren aan deze expositie deel. De vereniging Eenigen had haar zetel in het atelier van de schilder Maclot, waar ook een groep theosofen vergaderde. Het beeldhouwwerk in de tuin van dit atelier, dat Madame Blavatsky voorstelde, was typerend voor de tijdsgeest.⁹ In juni 1901 stelde Van Mieghem twee werken tentoon op de vierde tentoonstelling van De Scalden in het Oud Museum. Het jaarboek van De Scalden van 1901 bevatte zijn illustratie *Herfst*, die onder meer zijn vrouw Augustine Pautre voorstelde. Voorts waren van Van Mieghem in de loop van de maand september twee werken te zien op de driejaarlijkse Antwerpse tentoonstelling.

Het huwelijk en de landverhuizers

Op 28 januari 1902 huwde Van Mieghem met Augustine Pautre; het echtpaar ging in het achterhuis van de ouderlijke herberg wonen. In april nam de kunstenaar met achttien werken deel aan de 'Tweede Tentoonstelling der Eenigen' in het Oud Museum. Andere deelnemende kunstenaars waren Baseleer, Collens (postuum), De Laet, Hageman, Naets, Nykerk, Morren, Strymans, Van Offel, Vaes en Smits. In september van hetzelfde jaar stelde Van Mieghem twee werken tentoon op de 'Driejaarlijks Salon voor Schone Kunsten' in het Museum voor Schone Kunsten te Gent. In een artikel daarover vermeldde Octave Maus de inzending van de Antwerpenaar: 'Observateur pénétrant et synthétique [...] en ces trois artistes (M. Melsen, E. Van Mieghem, J. De Bruycker) habite l'âme frondeuse et goguenarde de tels maîtres flamands de jadis, pour qui l'humanité n'était qu'un prétexte à raillerie [...].'¹⁰ In die periode maakte de kun-

⁹ Edmond Van Offel, *Antwerpen 1900*. Antwerpen, De Sikkel, 1950. Zie ook het hoofdstuk over De Kapel.

¹⁰ Octave Maus, 'Le salon de Gand', in: *L'Art Moderne*, 21 september 1902, p. 315.

stenaar bijzonder geslaagde tekeningen van rechters en advocaten aan de Antwerpse balie. Terecht werden sommige van deze werken vergeleken met die van Forain en Daumier. Voor het feestmaal van eind 1902 van de Vlaamse Conferentie der Balie van Antwerpen ontwierp Van Mieghem een humoristische menukaart, terwijl even later een foto van de kunstenaar deel uitmaakte van het huldeboek dat De Mont in februari 1903 van vrienden en bewonderaars kreeg aangeboden naar aanleiding van zijn benoeming tot Ridder in de Leopoldsorde.

De bloedige pogroms in Kishinev, hoofdstad van Bessarabië (bij Moldavië), in april 1903, leidden tot de massale emigratie van de Joodse gemeenschappen. De Antwerpse haven werd voor deze vluchtelingen een van de grootste Europese vertrekhavens naar de Nieuwe Wereld. Van Mieghems sociale bewogenheid uitte zich in een indrukwekkende reeks tekeningen van de aanschuivende emigranten voor de Red Star Line-rederij. Om de wereld te zien hoefde de kunstenaar niet naar Parijs te trekken – het mekka van de Europese kunst – de wereld kwam integendeel naar hem toe. Iedere morgen defileerden door de Montevideostraat honderden vluchtelingen uit heel Europa. Tussen 1873 en 1934 vertrokken van op de Rijnkaai ca. 2,6 miljoen landverhuizers met de boten van de Red Star Line naar de Nieuwe Wereld.

In mei 1903 stuurde Van Mieghem vier pastels in voor de 'Tentoonstelling van Waterverschilderingen, Pastels en Etsen', ingericht door de Koninklijke Maatschappij voor aanmoediging van Schone Kunsten van Antwerpen. In dezelfde maand nam Van Mieghem deel aan de vijfde Scalden-salon in het Koninklijk Kunstverbond en onmiddellijk daarna, op dezelfde locatie, aan de derde tentoonstelling van de groep Eenigen. Telkens werden van hem een vijftiental werken tentoongesteld. Op de expositie van Eenigen hing zijn werk tussen dat van Jacob Smits, Charles Mertens, Richard Baseleer, George Morren, Aloïs De Laet, Walter Vaes, Edmond Van Offel, Maurits Nykerk en Leo Van Aken. Als zevende jaarboek gaven De Scalden in 1903 een verzameling kindervertellingen uit, waarin Van Mieghem het gedicht 'Boerke Naas' van Guido Gezelle illustreerde. Ook op de vierde tentoonstelling van Eenigen, in de zomer van dat jaar in het casino van Blankenberge, waren van hem zeven werken te zien. De kunstenaars die op deze expositie tentoonstelden waren grotendeels dezelfde als op de vorige Eenigen-expo, net zoals op de volgende in het najaar. Ook daar zou Van Mieghem weer aan deelnemen, evenals aan de driejaarlijkse salon van Brussel.

Een kunstenaar van het volk

In januari 1904 verscheen in het Londense tijdschrift *Pall Mall Magazine* een uitvoerig artikel onder de titel 'Eugeen Van Mieghem. An Artist of the People'.¹¹ Het stuk leek eindelijk een internationale erkenning in te zetten. In juli verbleef de kunstenaar in Amsterdam voor de hulde aan de Nederlandse anarchistische voorman Domela

11. L. Van der Veer, *Pall Mall Magazine*, januari 1904.

Nieuwenhuis. In het huldeboek dat bij die gelegenheid werd uitgegeven vinden we werken afgebeeld van Walter Vaes, Richard Baseleer en Van Mieghem, naast o.a. Walter Crane, Kees van Dongen, Hendrik Haverman, Herman Heijenbrock, Maximilien Luce, Petitjean en Jan Toorop. Verder bevat het album sympathiebetuigingen van o.a. Lode Baekelmans, Emmanuel de Bom, Georges Eekhoud, Pjotr Kropotkin, Jef Van Overloop, Edmond Picard, Elisée Reclus, Johan Thorn Prikker en Emile Verhaeren.

Behalve in het *Pall Mall Magazine* kreeg Van Mieghem in 1904 nog lof vanwege de kunstcritici toegezwaaaid. Zo schreef Octave Maus in het gezaghebbende *L'Art Moderne* naar aanleiding van de driejaarlijkse salon van Antwerpen: 'L'École d'Anvers, vouée naguère aux bitumes et aux terres mortes, s'est orientée vers des visions colorées, et l'impression vivifiante de la nature jaillit des œuvres de toute une pléiade de peintres comme e.a. E. Van Mieghem – un maître de demain [...]'.¹² In hetzelfde tijdschrift luidde het even later, naar aanleiding van de zevende salon van de groep Labeur in het Brusselse Musée Moderne, waar Van Mieghem exposeerde naast o.a. Jules De Bruycker, Armand Rassenfosse, Ferdinand Schirren, André Oleffe, Louis Thévenet en Willem Paerels: 'Le Labeur s'est surpassé. Le Salon qu'il a ouvert cette année est l'un des meilleurs qu'on ait vus à Bruxelles depuis longtemps [...]. M. Van Mieghem, lui, cherche ses généralisations, non sans y réussir, dans la silhouette et l'impression [...]'.¹³

Het is niet zeker tot wanneer de groep Eenigen precies heeft bestaan. Dat hij begin 1905 nog bestond, blijkt uit een brief van 2 januari van dat jaar van James Ensor aan zijn vriendin Emma Lambotte: 'Le cercle des Eenigen exposera immédiatement après et amènera la participation dit-on des MM. Baertsoen, Delaunois, Delvin, Frédéric, Oleffe et Jakob Smits. M. Franck me demande de lui écrire si je veux y exposer [...]'.¹⁴ Maar een nieuwe vereniging mét een nieuwe naam zou het nieuwe Antwerpse artistieke dynamisme nog beter onderlijnen. Een maand later schreef Emmanuel de Bom in de Nederlandse *Nieuwe Rotterdamse Courant* over de nakende oprichting van een nieuwe Antwerpse kunstvereniging:

Zondag middag (5 februari 1905) heeft in le Paon Royal, de restauratie naast den Dierentuin, een ontbijt plaats, waartoe een Antwerps vermogend ingezetene, de Heer C.G. Grisar, verschillende kunstenaars en andere landgenoten uitnodigt. Daar zal gesticht worden een nieuwe vereniging, in den trant van de Maatschappij der Nieuwe Concerten, ditmaal bestemd om de schilderkunst van heden, zoo van hier als van elders, te patroneren en door het houden van retrospectieve en keuzetoonstellingen het waardeeren van goede kunst te bevorderen in deze gewesten. De nieuwe vereniging zal heeten "Kunst van Heden – L'Art Contemporain". Een voorlopig comité werd reeds gevormd; het zijn meestal zeer vermogende kooplieden, die

12 O. Maus, 'Le salon d'Anvers', in *L'Art Moderne*, 1904, p. 274.

13 M. d. O., 'Septième Exposition du Cercle Labeur', in *L'Art Moderne*, okt. 1904.

14 Brief van 2-1-1905 in het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten te Brussel.

XX.

Eugeen Van Mieghem (1875-1930)

Karikatuur (van een advocaat)
lavis, 1902, 10.7 x 11.7 cm

130

voor de geldmiddelen instaan (reeds nu werd voor meer dan 15 000 francs jaars ingeschreven) en eenige literatoren.¹⁵

De oprichting van Kunst van Heden

Op 1 maart 1905 kwam de nieuwe vereniging met een manifest naar buiten:

Kunst van Heden stelt zich ten doel de degelijke schilder-, beeldhouw- en etskunst enz. van onzen tijd (19 en 20^e eeuw) bekend te maken, te leeren waardeeren en die ook te ondersteunen. De vereniging vat haar taak breed op, staat vijandig tegenover elk eenzijdig systeem en boven elke beperkte strekking van scholen of groepeeringsen; ook weert zij al wat op winstbejag berekend is: zij wil enkel de ware kunst aanmoedigen en wel door de inrichting van keurtentoonstellingen, gewijd aan oprechte en merkwaardige kunstwerken, tot welke richting deze ook behooren mogen. De vereniging zal retrospectieve tentoonstellingen inrichten die in de mate van het mogelijke, een beeld zullen geven van het volledig werk van een levend of gestorven kunstenaar, die representatief van onzen tijd mag worden genoemd. Te gepasten tijde zal Kunst van Heden het laatste werk van nationale of vreemde meesters ten toon stellen. Ook voordrachten zullen worden gehouden en ten slotte zal de mogelijkheid overwogen worden om kunstwerken aan te kopen ten einde onze officieële verzamelingen te verrijken met degelijke werken.¹⁶

De nieuwe naam 'Kunst van Heden - L'Art Contemporain' gaf helderder dan de naam 'Eenigen' aan waar de vereniging voor stond. Waarschijnlijk kozen de organisatoren ook voor een nieuwe naam om duidelijk te maken dat het een nieuw initiatief betrof.¹⁷ Financiering werd gezocht bij Antwerpse francofone zakenlui, die veelal van Duitse afkomst waren, zoals de families Kreglinger, Bunge, Speth, Mund, Bischoffsheim, Cahen, Fester, Osterrieth, Bracht, Strauss, Sheid, Tietz en Von der Becke. Deze laatste familie had trouwens in 1872 de Red Star Line-rederij mee helpen oprichten. De eigenlijke stichtingsvergadering van Kunst van Heden vond plaats op 1 maart ten huize van advocaat Louis Franck (Schermerstraat 30). Naast zijn broers François en Charles waren verder nog aanwezig: Carlito G. Grisar, Georges Serigiers, Emmanuel de Bom, Pol de Mont en de Antwerpse kunstenaars Richard Baseleer, Victor Hageman, Charles Mertens en Walter Vaes.¹⁸ Het eerste dagelijkse bestuur van de vereniging bestond uit Carlito G. Grisar (voorzitter), Pol de Mont en Georges Serigiers (secretarissen), Leon Rantz (bijgevoegde secretaris) en Edouard Thys (penningmeester). Als werkende leden sloten aan: Alphonse Aerts, Emmanuel de Bom, Max Elskamp, Henri Fester,

15 Emmanuel de Bom, in de *Nieuwe Rotterdamse Courant*, 1 februari 1905.

16 Geciteerd in: Willy Koninckx, *Dertig jaar in den dienst van de kunst*. Antwerpen, Kunst van Heden, 1935, p. 8-9.

17 Misschien speelde ook een rol dat de naam 'Eenigen' moeilijk in het Frans vertaalbaar was.

18 *Idem*, p. 15.

Laurent Fierens, François Franck, Georges Goemaere, Maurice Huffmann, Albert Van Nieuwenhuysen, Graaf Van der Straeten-Ponthoz en Max Roosees.

Elskamp en Serigiers, beiden advocaat, hadden dertien jaar eerder samen met Henry van de Velde nog de Antwerpse vereniging L'Association pour l'Art opgericht, die zetelde in de Lantschotkapel aan de Falconrui maar het al na twee weinig succesvolle tentoonstellingen voor bekeken hield.¹⁹ Max Elskamp (1862-1931) woonde in zijn jeugd jaren met Henry van de Velde in de havenbuurt. Als leeftijdsgenoten studeerden ze samen aan het Antwerpse atheneum. Elskamp studeerde later rechten in Brussel en liep in 1886 stage aan de Antwerpse balie, waar hij echter de meeste tijd al lezend in de bibliotheek doorbracht. Als dichter debuteerde hij met de bundel *Dominical* (1892), waarin hij de eenvoud en de originaliteit van het volksleven verheerlijkt. Zijn contacten met de Franse schrijvers Mallarmé en Verlaine wekten zijn belangstelling voor het symbolisme. Georges Serigiers (1858-1930) had al tien jaar advocatenpraktijk achter de rug toen hij in 1892 Van de Velde leerde kennen. Serigiers volgde het nationale cultuurleven op de voet en was goed bevriend met Georges Eekhoud, Emile Verhaeren, Elisée Reclus en Fernand Brouez, de uitgever van *La Société Nouvelle*. Na zijn kennismaking met het anarchisme werd hij een overtuigde pacifist en progressist, die zich naderhand tot het socialisme zou bekennen. Zijn contacten met de Brusselse kunstwereld werden omstreeks de eeuwwisseling nog versterkt door zijn huwelijk met Neel Doff (1858-1942), de weduwe van Brouez en de schrijfster van de bekende roman *Keetje Tippel*, die oorspronkelijk in 1911 werd gepubliceerd onder de titel *Jours de famine et de détresse*.

De eerste kunstenaars die bij Kunst van Heden aansloten, waren: Albert Baertsoen, Richard Baseleer, Emile Claus, Jean Delvin, Victor Hageman, Eugène Laermans, Henry Luyten, Charles Mertens, Constantin Meunier, George Minne, George Morren, Victor Rousseau, Jakob Smits en Walter Vaes. Baseleer, Morren, Hageman, Mertens, Smits en Vaes waren voordien lid van de groep Eenigen geweest of hadden met die vereniging geëxposeerd. Eugeen Van Mieghem, op dat ogenblik een van de meest beloftevolle jonge kunstenaars uit de Antwerpse school én oud-oprichter van Eenigen, was afwezig wegens de verslechterende gezondheidstoestand van zijn vrouw Augustine.

Het noodlot slaat toe

Op 3 februari 1905 tekende Van Mieghem zijn vrouw Augustine ziek en neerslachtig. Ze leed aan tuberculose. In de eerste tekeningen geeft Van Mieghem zijn zieke vrouw nog elegant gekleed weer en lijkt hij haar de illusie te willen laten van haar schoonheid. Tuberculose had in die tijd echter bijna onvermijdelijk de dood tot gevolg. De laatste weken voor haar dood tekende de ontredderde kunstenaar zijn zieke vrouw op de achterkant van doodsbriefjes, vrachtbrieven en haventelegrammen. Deze reeks tekeningen

¹⁹ De twee tentoonstellingen vonden plaats in het Antwerpse Oud Museum (mei 1892 en mei 1893).

van een wegwijnende jonge vrouw getuigt van een verbazingwekkende kracht en expressie.²⁰ De kunstenaar sublimeert zijn verdriet in het portretteren van zijn zo geliefde vrouw. Toen zij op 12 maart 1905 op amper vierentwintigjarige leeftijd overleed, zette een periode van stilzwijgen in. De enige uitzondering was zijn deelname, op aandringen van vrienden, aan de tweede salon van Kunst van Heden in de zomer van dit jaar²¹ in het Oud Museum in de Venusstraat waar hij 22 werken toonde naast Belgische kunstenaars als Meunier, Baseleer, Claus, Ensor, Frédéric, Hageman, Laermans, Mertens, Minne, Morren, Oleffe, Van Rysselberghe, Smits, en Vaes.²² Uit het buitenland werden werken geëxposeerd van Breitner, Verster (Nederland), Besnard en Cottet (Frankrijk), Zuloaga (Spanje) en Von Hofmann, Rohlf, Thoma en Zügel (Duitsland). Na de eerste tentoonstelling van werk van 'moderne' kunstenaars had het bestuur van Kunst van Heden begrepen dat het Antwerpse publiek er een conservatieve smaak op nahield. Ontredderd door het overlijden van zijn vrouw Augustine, zou Van Mieghem tussen juli 1905 en maart 1910 niet meer exposeren. In 1906 organiseerde Kunst van Heden tentoonstellingen over Willem Linnig Jr., Theodoor Verstraete en Juliaan Dillens.

De groei van Antwerpen

In de loop van 1907 vond een van de zwaarste havenstakingen plaats die Antwerpen ooit heeft gekend. Ze ving aan op 5 augustus en bereikte een hoogtepunt op 3 en 4 september, gepaard met hevige onlusten en verscheidene brandstichtingen. In dit klimaat van sociale onrust organiseerde Kunst van Heden kort daarvoor in het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten een retrospectieve van de schilder bij uitstek van de frivole burgerij: Alfred Stevens. Een jaar later organiseerde de vereniging voor het eerst een tentoonstelling in de nieuwe Antwerpse Stadsfeestzaal op de Meir, met werken van buitenlandse artiesten als Henri Fantin-Latour, Auguste Rodin en Marius Bauer. Dat jaar werd de Antwerpse kunstenaar Jules Schmalzigaug, een telg uit de rijke gecultiveerde Joodse burgerij die veelal in het buitenland verbleef, tweede secretaris van Kunst van Heden. In 1912 maakte deze tijdens een verblijf in Parijs kennis met het werk van de Italiaanse futuristen, een confrontatie die zijn werk determinerend zou beïnvloeden.

Antwerpen groeide uit tot een kosmopolitische stad en wereldhaven. Uit de volkstelling van 1900 bleek dat op een totale bevolking van ruim 270.000 inwoners er meer dan 32.000 de buitenlandse nationaliteit bezaten. Deze laatsten waren vooral Nederlanders en Duitsers (respectievelijk ruim 15.000 en 8.000), terwijl veel buitenlanders ook van Joodse afkomst waren (onder meer uit Polen en Rusland). Door de groeiende diamantnijverheid en de bloeiende handel vormde zich in Antwerpen, net als in an-

20 De bijzondere relatie tussen Eugène Van Mieghem en Augustine Pautre wordt treffend (literair) verwoord door Bert Popelier in *Het testament van Augustine*. Antwerpen: Pandora, 2002.

21 De tentoonstelling liep van 22 juli tot 15 september 1905.

22 Het schilderij *Sneeuw* werd aangekocht door Octave Maus, die het later zou schenken aan het Museum van Elsene.

dere Europese hoofdsteden zoals Berlijn, Amsterdam en Parijs, een Joodse elite die een belangrijke rol zou gaan spelen in het culturele leven. Ertoe behoorden beeldende kunstenaars, schrijvers en musici als Jules Schmalzigaug, Marten Rudelsheim, Maurits Nykerk, Jozef Posenaer, Leo J. Kryn, Victor Hageman, Bernard Tokkie en Jef Judels. De familie Franck was van Sefardische afkomst.

In zijn studie *Geschiedenis van de uitgeverij in Vlaanderen*²³ beschrijft Ludo Simons hoe Antwerpen een groot aanbod had aan degelijke internationaal gerichte boekhandels. Maar toonaangevend was het aanbod van Franse en Duitse boeken. Franse kunstboeken werden vooral verdeeld door antiquariaat G. Zazzarini, opgericht in 1808 en gevestigd op de Schoenmarkt, en later overgenomen door François Franck die er als zaakvoerder Jef Van Overloop in plaatste. Tijdens het bombardement op Antwerpen op 7, 8 en 9 oktober 1914 werd de zaak vernield, en na de oorlog werd ze heropend door Van Overloop op de Britselei nr. 3. Van Overloop, indertijd een trouwe bezoeker van De Kapel, was ook kunsthandelaar en inlijster en was betrokken bij de werking van Kunst van Heden. De Duitse kapitaalkrachtige kolonie, geschat op ca. 20.000, had haar eigen boekenwinkels. Tot 1905 bestond op de Meir de zaak van Max Ruef, die in 1848 opgericht was door Max Kornicker aan de Huidevettersstraat. In 1905 werd deze firma overgenomen door Otto Forst. Zijn zaak bloeide en groeide zo sterk dat hij net voor de Eerste Wereldoorlog met zestig mensen in dienst een naamloze vennootschap oprichtte met als medeaandeelhouders o.a. Charles Franck en diens schoonzoon Enrique Mistler. De oprichters van Kunst van Heden, in het bijzonder de familie Franck, waren werkelijk op alle terreinen aanwezig.

Kunst van Heden maakte ook handig gebruik van de internationale contacten van zijn leden. Zo richtte de vereniging in 1908 in Berlijn een 'Ausstellung Belgischer Kunst' in en werden dat jaar Jef Van Overloop, Frédéric Speth en George Morren werkend lid. Op de salon van 1909 behoorden Hippolyte Dæye, Marcel Jefferys en Rik Wouters tot de genodigden; tevens werd bijzondere aandacht besteed aan het werk van Jean-Baptiste Carpeaux en Henri Evenepoel. In 1910 werden de schilder Alfred-Napoléon Delaunois en de beeldhouwer Jules Lagae lid van Kunst van Heden. De jaarlijkse salon in de stadsfeestzaal toonde voor het eerst weer werk van Eugene Van Mieghem. Deze had sinds juli 1905 niet meer geëxposeerd. Niet alleen het overlijden van zijn jonge vrouw was daar de reden van maar ook de grote havenstaking van 1907 eiste haar tol. Het was een bittere strijd die een fortuin kostte aan het patronaat en duizenden dokwerkersgezinnen bijna uithongerde.²⁴ Tijdens deze jaren van onrust kon Van Mieghem zijn tekeningen en schilderijen over het opstandige havenvolk zelfs niet aan de straatstenen kwijt. Zijn werk vond niet de minste genade meer in de ogen van de gegoede burger.

In 1911 waarschuwde Emmanuel de Bom in zijn bespreking van de jaarsalon het bestuur van Kunst van Heden. Volgens hem moest het oppassen niet in gemakzucht

²³ Ludo Simons, *Geschiedenis van de uitgeverij in Vlaanderen*. Tielt, Lannoo, 1984-1987, 2 delen.

²⁴ Karel Van Isacker, *De Antwerpse dokwerker, 1830-1940*. Antwerpen, Nederlandsche Boekhandel, 1966.

te vervallen: 'Groot genoeg, maar den indruk die dit salon van 1911 laat, is er niet dieper op geworden. In de breedte werd gewonnen wat men in de diepte verloor [...]'. De catalogus vermeldde nochtans onder meer de namen Constant Permeke, Gustave en Leon De Smet, Gustave van de Woestijne en de Fransman Maurice Denis (die met Roussel en Vuillard deel uitmaakte van de neo-impressionistische stroming van de Nabis). Op die kritiek werd door Kunst van Heden gerepliceerd met belangrijke inzendingen van Franse kunstenaars als Ernest Laurent en Edouard Vuillard.

De eerste individuele tentoonstelling

In november 1912, 37 jaar oud, hield Van Mieghem zijn eerste individuele tentoonstelling in het Koninklijk Kunstverbond met 92 werken. Het Antwerpse publiek en de kunstcritici reageerden erg enthousiast. Ary Delen schreef: 'Hij heeft zich door deze eerste tentoonstelling bepaald veropenbaard als één onzer interessantste kunstenaars, van wiens veelzijdig en zeer persoonlijk temperament wij gerechtigd zijn nog heel veel te verwachten.'²⁵ Naar aanleiding van de salon van 1913 werden door Kunst van Heden vier kleine retrospectieven – rond Eugène Smits, Alfred De Knyff, Joseph Stevens en Louis Dubois – gecombineerd met aandacht voor de moderne School van München, met o.a. werken van Franz Marc. Van Mieghem nam deel met een tiental pastels en tekeningen. Ary Delen schreef dit keer: 'Van al degenen die getracht hebben het geweldig bedrijf van de haven te synthetiseren, is de Antwerpenaar Eugeen Van Mieghem een van die zeldzamen, die er in gelukte de grootsheid te pakken te krijgen [...]. Hij gaf hier het beste dat ooit van hem te zien is geweest, en hij neemt nu bepaald een zeer eigen plaats in tussen de persoonlijkste en de meest kunnende van onze schilders...'²⁶

In december 1913 ontving Van Mieghem een uitnodiging van Kunst van Heden om deel te nemen aan de expo over Belgische kunst in de Pulchri Studio in Den Haag. De brief stipuleerde dat de werken moesten binnengebracht worden bij zijn oud-Kapel-genoot François Franck, Everdijstraat 43. Net voor het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog organiseerde Kunst van Heden een van zijn belangrijkste tentoonstellingen. Naast belangrijke inzendingen van Rik Wouters en Jakob Smits bracht deze expositie een postume hulde aan Vincent van Gogh met bijna honderd van zijn topwerken (waaronder de beroemde 'Irissen' en 'De Slaapkamer'). Van Van Mieghem werden op deze salon een twintigtal werken tentoongesteld en dat jaar werd de kunstenaar zelf lid van de vereniging, samen met Rik Wouters, Eugeen Franz Charlet en Alice Ronner. Slechts enkele maanden later, in maart 1914, werkte Kunst van Heden al mee aan de 'Tweede Belgisch Salon' in de Pulchri Studio in Den Haag. Vijf werken van Van Mieghem werden er getoond naast o.a. Ensor, Laermans, Van Rysselberghe, en Rik Wouters. Een maand later organiseerde de Antwerpse vereniging de 'Sonderausstellung der Belgischen Kunstvereinigung l'Art Contemporain' in de Gemäldegalerie

²⁵ Ary Delen, in *Onze Kunst*, 1912, p. 114.

²⁶ Ary Delen, in *Onze Kunst*, 1913, p. 175.

des Kölnischen Kunstvereins in het Domklooster in Keulen. Deze expositie liet werk zien van zowel gerenommeerde overleden Belgische artiesten als levende kunstenaarsleden. Twee schilderijen van Van Mieghem werden er getoond naast werk van o.a. Emile Claus, Ensor, Laermans, Armand Rassenfosse, Alice Ronner, Jakob Smits en Walter Vaes.

De oorlogsjaren

De Duitse inval op 4 augustus 1914 sleepte België tegen zijn wil mee in de Eerste Wereldoorlog. Op 28 september begon een goed voorbereide Duitse aanval op de metropool. De vestingen bezweken onder het zware geschut en de Antwerpse woonwijken werden vanaf 7 oktober onophoudelijk gebombardeerd. De Antwerpse bevolking vluchtte tijdens de beschieting van 7, 8 en 9 oktober in paniek voor de niets ontziende bombardementen en de naderende vijand.²⁷ De kunstenaar bleef tijdens deze exodus tekenen. De vluchtelingen grepen hem in hun ontredde fel aan. Als een oorlogsfotograaf observeerde de kunstenaar met potlood en papier het menselijke leed. Talrijke kunstenaars zochten tijdens het conflict hun heil in het buitenland; vooral Nederland en Engeland waren geliefde vluchttoorden.

Tijdens het bombardement op Antwerpen onderhandelde Louis Franck samen met onder andere burgemeester Jan Devos over de overgave van de stad met de Duitse legerleiding. De stad viel op 10 oktober in handen van de Duitse troepen. Kort na de val van Antwerpen keerde de familie Van Mieghem huiswaarts en moeder hield opnieuw de herberg in de haven open. Tijdens de bezettingsjaren bleef de kunstenaar tekenen en als antimilitarist maakte hij van de Duitse keizer Wilhelm II enkele vlijmscherpe karikaturen. François Franck maakte zich tijdens de oorlog verdienstelijk bij het Nationaal Hulp- en Voedingscomitee, dat hulpbehoevenden bijstond. Tijdens de voedselbedelingen maakte Van Mieghem tekeningen van de lange rijen wachtende kinderen. Op 3 februari 1918 vond in Antwerpen een activistische betoging plaats naar aanleiding van het uitroepen van de zelfstandigheid van Vlaanderen door August Borms in de Handelsbeurs. Op de Meirplaats was Van Mieghem getuige van een kort maar hevig incident rond de leeuwenvlag. Van deze schermutseling maakte de kunstenaar twee tekeningen en een steendruk. Als kunstschilder en bestuurslid van het Kunstverbond ondertekende Van Mieghem in 1918 samen met honderdzestig prominenten uit de Antwerpse culturele wereld het 'Protest der Antwerpse kunstenaars en intellectuelen tegen de Bestuurlijke Scheiding', een open brief gericht aan Graaf von Hertling, de Duitse rijkskanselier. Midden 1918 begonnen de krijgskansen te keren en op 11 november werd de wapenstilstand afgekondigd. De dag ervoor had de Duitse keizer Wilhelm II asiel gekregen in het Nederlandse Amerongen.

²⁷ Cf. het verslag van Emmanuel de Bom: 'Een bladzijde geschiedenis van Antwerpen, 7-9 October 1914'. Antwerpen, Van Loo, 1915. Overdruk uit de *Nieuwe Rotterdamse Courant*, 31-01-1915.

XXI.

Eugeen Van Mieghem (1875-1930)

Aan de balie (drie rechters)
zwart krijt, 1902, 10.3 x 14.3 cm

De oorlogstentoonstellingen

Kort na de oorlog verkocht moeder Van Mieghem haar café en werd zij in een rusthuis opgenomen. De kunstenaar verhuisde zijn atelier naar de Kattendijkdok-Oostkaai nr. 4, aan de overkant van het Kattendijkdok. De nasleep van de oorlog zou zich ook in het bestuur van Kunst van Heden doen voelen. In 1919 werd een nieuw bestuur gevormd door Georges Serigiers (voorzitter), Laurent Fierens en Frédéric Speth (ondervoorzitters). De groep van de werkende leden werd aangevuld met Charles Bernard en Ary Delen. In maart 1919 maakte het Antwerpse publiek in het Koninklijk Kunstverbond kennis met het omvangrijke oorlogsoeuvre van Van Mieghem. Maar ondanks het erg lovende onthaal van de critici verkocht Van Mieghem vrij weinig. De net bevrijde bevolking wenste wellicht niet meer aan het oorlogsleed herinnerd te worden. In de loop van de maand april 1919 werd de kunstenaar, ontmoedigd en uitgeput, opgenomen in een sanatorium in Ukkel. Daar ontmoette hij de vierentwintigjarige verpleegster Marguerite Struyvelt (1895-1940), met wie hij een relatie aanknoopte. In de winter 1919-1920 liep in de stadsfeestzaal de 'Tentoonstelling van Antwerpse kunstenaars', waarvoor Van Mieghem drie werken uitleende. Bij deze gelegenheid kocht de stad Antwerpen zijn werk *Aan de dokken*. Van 27 september tot 4 november 1919 knoopte Kunst van Heden weer aan met zijn traditie van een jaarlijkse salon in de stadsfeestzaal. Er werden ensembles getoond van de pas overleden kunstenaars Jan Stobbaerts en Charles Mertens. Weer klonk vanwege de kunstcritici de roep om vernieuwing. Ditmaal was Roger Avermaete hun tolk: 'Il plane sur cette exposition, parmi la longue suite de salles vides, un air de tristesse morte. Cela respire le vieux coffre aux souvenirs'.²⁸

De benoeming aan de Antwerpse academie en het tweede huwelijk

Op 22 maart 1920 werd Van Mieghem door minister van Wetenschap en Kunst Jules Destrée tot professor aan de Antwerpse academie benoemd. Hij kreeg er de klas 'Tekenen naar het antieke beeld' toegewezen, maar doceerde in de praktijk 'Tekenen naar het levend model'. In de zomer van dat jaar nam Van Mieghem met twee werken deel aan de salon die Kunst van Heden in samenwerking met de Koninklijke Maatschappij tot Aanmoediging der Schone Kunsten in de stadsfeestzaal inrichtte met ruim vierhonderd werken. Roger Avermaete spaarde evenwel ook nu zijn kritiek weer niet: 'Des peintres français invités à participer au salon Triennal d'Anvers seuls MM. Maurice Denis, Vuillard et d'Espagnat ont été admis à la salle d'honneurs. Les autres MM. Bonnard, Marquet, Ottman, K.X. Roussel, Signac, Valloton ont été dispersés à gauche et à droite, en vertu de règles, hermétiques pour le visiteur - et Matisse? [...] Henri Matisse n'est pas exposé parce qu'il a été refusé par le jury'.²⁹ Dat jaar schonken François en Charles Franck de eerste kunstwerken uit hun rijke collecties aan het Ant-

²⁸ Roger Avermaete, in: *Lumière*, nov. 1919.

²⁹ Idem, juni 1920.

werpse museum. Op 10 november huwde Van Mieghem met Marguerite Struyvelt. Het koppel vestigde zich aan de Carnotstraat nabij het Centraal Station. Van Mieghem en zijn echtgenote zouden nu geregeld schrijvers en jongere kunstenaars uit de Antwerpse bohème tegen het lijf lopen in het bekende café Hulstkamp op de De Keyserlei. Onder hen bijvoorbeeld Floris Jespers, Paul Joostens, Lode Baekelmans en Paul van Ostaijen.

In mei 1921 stelde Van Mieghem negen werken tentoon op de salon van Kunst van Heden naast jongere kunstenaars als o.a. Gustave De Smet, Floris Jespers, Constant Permeke, Jean Brusselmans, Oscar Jespers en Edgard Tytgat. De salon van 1921 zette echter vooral James Ensor in de schijnwerper. In zijn toespraak bij deze gelegenheid zwaaide de Oostendse meester zijn Antwerpse vrienden-kunstenaars en het bestuur van Kunst van Heden lof toe: 'Vous êtes mes précieux défenseurs et sans vos sympathies d'art, je serais peut-être encore livré aux bêtes savantes ou turlupiné par les diables les plus décomposés. Mes chers amis, je vous dois des moments de bonheur rare: Anvers est pour moi la plus hospitalière des mères, je lève mon verre en son honneur!'³⁰ Een groep leden van Kunst van Heden schonk kort daarna, op initiatief van François Franck, niet minder dan acht belangrijke werken van Ensor aan het Antwerpse museum. Later verwierf François Francks zoon, Louis Jr., Ensors nu wereldberoemde schilderij *De intrede van Christus te Brussel*. Hij verkocht dit meesterwerk rond 1977 aan het Getty Museum in Los Angeles nadat het jaren in bruikleen in het Antwerpse Koninklijk Museum had gehangen. Stilaan evenwel verslechterde de gezondheidstoestand van Van Mieghem opnieuw. In februari 1922 trok hij voor herstel naar Duitsland.

Toenemende lof

In 1922 toonde de salon van Kunst van Heden naast vijf werken van Van Mieghem retrospectieve ensembles van Xavier Mellery en Rik Wouters. Daarna werden werken van buitenlandse kunstenaars (o.a. Jan Sluyters, Edgar Degas, Paul Gauguin en Henri Le Fauconnier) geëxposeerd, naast een selectie van Belgische, veelal expressionistische, kunstenaars. Kunsthistoricus Arthur Cornette schreef daarover: 'Daar zijn de jongeren, zoo sympathiek door hun pogingen om stevigheid te geven aan hun zielenleven, gekweekt door de levensconceptie van onzen tijd. Rusteloos trachten zij door te dringen tot het wezenlijke, soms bewogen door de bedenkelijke drift veel te willen zeggen in weinig woorden, wat wel eens leidt tot hermetisme'.³¹ Pol de Mont, altijd op de bres voor nieuwlichters, noteerde naar aanleiding van de genoemde expo:

De stukken van Van Mieghem zijn wel het volmaakste, dat wij ooit van deze nog te weinig gewaardeerde artiest onder het oog kregen. Zij zijn even degelijk van opbouw als voortreffelijk en persoonlijk van uitvoering. Van Mieghem, die onze dokken en de kinderen der dokken kent als weinigen, is de tot nu toe onovertroffen

30 'Un discours de J. Ensor', in *Sélection*, 15 juli 1921.

31 A.H. Cornette, in *Vlaamsche Arbeid*, 12 juni 1922, p. 227.

zanger van de melancholie der mistige avonden langs de Schelde en van het schrijnende wee der grote en kleine 'misérables' van beider kunne, die daar hun sjofel leventje lijdten. [...] En hij heeft van dat alles een eigen visie, daarom niet minder eigen, omdat er tussen zijn kunst en die van Raffaëlli en Steinlen en Käthe Kollwitz verwantschap kan gevonden worden [...].³²

Aan de beschermende leden van Kunst van Heden werd in april een kunstmap met litho's geschonken van de hand van Gustave van de Woestijne, Walter Vaes, A. Oleffe, Gustave De Smet, Floris Jaspers, James Ensor, Richard Baseleer, Armand Rassenfosse, Paul Joostens en Van Mieghem. Diens *Twee broers in de haven* vertoont duidelijk de invloed van de Duitse Käthe Kollwitz, met wiens werk de kunstenaar misschien eerder dat jaar in Aken was geconfronteerd. In mei 1923 stelde de kunstenaar achtentwintig werken tentoon op de salon van Kunst van Heden, waarin het oeuvre van Rik Wouters centraal stond met aandacht voor zijn beeldhouwwerk, aquarellen en grafisch werk. Voorts werden twee kleine retrospectieve ensembles gewijd aan Richard Baseleer en Jules Schmalzigaug. Uit het buitenland was vooral de Spaanse school goed vertegenwoordigd met dertien deelnemers (o.a. Juan Gris en Joaquin Sunyer). In september werd Van Mieghems werk *Vrouwen van de dokken* op de driejaarlijkse salon van Antwerpen aangekocht door het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten.

In 1924 volgde architect Jozef de Lange medelid Louis Bossart op als secretaris van Kunst van Heden. Voordien was deze belangrijke functie nog waargenomen door Georges Serigiers, Pol de Mont en Jules Schmalzigaug. De uit Amsterdam afkomstige Jozef de Lange (1883-1948) vestigde zich na zijn studie aan de Antwerpse academie in de Scheldestad, waar hij snel uitgroeide tot een van de tenoren van de Joodse gemeenschap. Hij was onder meer de architect van de synagoge in Oostende. In mei en juni 1924 stelde Van Mieghem op de salon van Kunst van Heden niet minder dan zesen-dertig werken tentoon. Dat jaar waren er retrospectieve ensembles met Albert Crahay en Auguste Rodin. Daarnaast kwamen uit de Ecole de Paris belangrijke inzendingen aan bod van Leonardo Foujita (een telg uit een Japanse samoeraifamilie die in Montparnasse furore maakte) en Marie Laurencin. In de Belgische sectie ging de aandacht verder naar o.a. Jean Brusselmans, Ensor, Oscar en Floris Jaspers, Constant Permeke, Jacob Smits, Walter Vaes, Frits Van den Berghe en Van Mieghem. De kunstmap voor de steunende leden bevatte etsen van Baseleer, Hageman, Smits, Oleffe, Ramah, Vaes en Van Mieghem. Naar aanleiding van deze expositie schreef Pol de Mont: 'Van sterk werk gesproken, de reeks kleine tekeningen en afdrukken die de zending vervolledigt, bevat veel waar ongetwijfeld de beste kenners zullen naar hunkeren. [...] De stad moest heel die reeks kopen voor het nog maar pas bestaand "Fonds van Tekeningen en Grafiek". Het ware goed besteed geld!'.³³

32 P. de Mont, 'Kunst van Heden in 1922', in: Pol de Mont, *Schilders van Hier en Nu. Aanteekeningen over de kunstbeweging in Vlaanderen in de jaren 1890-1929*. Antwerpen, Regenboog, 1929.

33 P. de Mont, 'De tentoonstelling van de vereniging Kunst van Heden', in: *De Schelde*, 1924.

Echtscheiding en internationale groei

Eind 1924 kwam er een breuk in de relatie tussen Van Mieghem en Struyvelt. Zijn zwakke gezondheid liet de kunstenaar niet toe druk deel te nemen aan het sociale leven, waar zijn veel jongere echtgenote net erg naar verlangde. Van Mieghem sloot dat jaar vriendschap met Marnix Gijsen die, even voor zijn vertrek naar New York, een werk van hem kocht. Later typeerde de schrijver Van Mieghem als een 'draftsman of uncommon power [...]' en had hij het over 'the greatness of his splendid drawing that can stand up next to de Toulouse-Lautrec and the great masters'.³⁴ In 1925 werd Arthur H. Cornette, net benoemd tot hoofdconservator van het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten, bestuurslid van Kunst van Heden. Dat jaar exposeerde Van Mieghem een twintigtal werken op de salon van de vereniging, die retrospectieve ensembles toonde van Constantin Meunier en Marcel Jefferys. Vanuit Frankrijk waren er belangrijke inzendingen van onder anderen de schilders Marc Chagall, Georges Bracque, Robert Delaunay, Pablo Picasso, André Lhote (die verantwoordelijk was voor de selectie van zijn landgenoten) en de beeldhouwer Ossip Zadkine. In de Belgische afdeling viel het werk op van Hubert Malfait, Constant Permeke, Leon Spilliaert en Ferdinand Schirren. Dat jaar stichtte François Franck met enkele liberale vrienden de maatschappij De vrienden van de Moderne Kunst. Hun doel was eigentijds binnen- en buitenlands werk aan te kopen om dat te schenken aan het Antwerpse Koninklijk Museum voor Schone Kunsten. Jozef de Lange was de secretaris van de groep mecenasen en Enrique Mistler (de schoonzoon van Charles Franck en consul van Argentinië) beheerde de financiële middelen. Deze functie van penningmeester zou Mistler vanaf 1926 ook bij Kunst van Heden waarnemen.

Tijdens een verblijf in Blankenberge in de zomer van 1925 bezocht Van Mieghem Ensor in Oostende. Bij deze gelegenheid maakte hij van de bewonderde schilder enkele geslaagde portretten. Tijdens een iets latere reis naar Parijs, in het gezelschap van Hippolyte Daeye en Oscar Jespers, bezocht François Franck in de lichtstad allerlei kunstenaars en galerijen. In 1926 zou de Parijse kunstcriticus Waldemar-George instaan voor de selectie op de salon van Kunst van Heden, die volledig gewijd werd aan de moderne Ecole de Paris. Meer dan driehonderd topwerken werden aan het Antwerpse publiek getoond: meesters als Marc Chagall, Amedeo Modigliani, Pierre Bonnard, Ossip Zadkine, Auguste Renoir, Hermine David en Jules Pascin. Datzelfde jaar nam Van Mieghem in Bern (Zwitserland) deel aan de door Kunst van Heden georganiseerde 'Exposition de l'art belge, ancien et moderne'. Zijn twee ingezonden schilderijen werden er meteen verkocht. In enkele van Van Mieghems tekeningen uit die periode valt duidelijk de invloed te bespeuren van de jonge Franse kunstenaar Marcel Gromaire (1892-1971). Zijn schetsen op briefomslagen en zijn zakagenda van die tijd tonen voorts ook inspiratie van kunstenaars als Amedeo Modigliani en André Dunoyer de Segonzac of

³⁴ Jan-Albert Goris, *Drawings by modern Belgian artists*. New York: Belgian Government Information Center, 1951, p. 42-43.

een oude meester als Rembrandt. In hetzelfde jaar 1926 werd Van Mieghems goede vriend en oud-Kapel-genoot Lode Baekelmans gehuldigd voor zijn vijftienvijftigjarige schrijverschap. Zijn vrienden schonken hem Van Mieghems schilderij *Langs de Schelde*.

De jaren van ziekte en eenzaamheid. Kritiek op Kunst van Heden

Op 1 februari 1927 ondertekenden Van Mieghem en zijn echtgenote Struyvelt een minnelijk akkoord tot verdeling van hun goederen. Aan de salon van Kunst van Heden, waar dat jaar retrospectieve afdelingen werden gewijd aan George Minne en Gustave van de Woestijne, nam hij niet deel. Ondanks alle initiatieven van de vereniging ontstond er een intern conflict tussen de conservatieve strekking en de jongere kunstenaars. Uit protest tegen de zogenaamd 'niet objectieve selectiecriteria' namen Gust De Smet, Frits Van den Berghe, Floris en Oscar Jespers ontslag. De meesten onder hen zouden echter twee jaar later op deze beslissing terugkomen. Anderen, meestal van de oudere garde, zoals James Ensor, Walter Vaes, Ferdinand Schirren, Jacob Smits, Richard Baseleer en Leon Spilliaert namen wel deel aan de jaarsalon. De recensent van *Sélection* spaarde zijn kritiek niet:

Il aurait beaucoup mieux valu que l'Art Contemporain, placé devant un choix qu'il répugnait à accomplir, eût fermé ses portes et terminé une activité des plus remarquables. De cette façon il aurait tout au moins sauvegardé son passé, sans crainte d'avoir à le compromettre par un avenir qui s'annonce comme éminemment seul.³⁵

Was het hoogtepunt van Kunst van Heden voorbij? Begin juli 1927 werd Van Mieghem opgenomen in het sanatorium Dennenheuvel in Ossendrecht, net over de Nederlandse grens. Van daaruit correspondeerde hij intens met Baekelmans, die over de kunstenaar een lovend artikel publiceerde in *De Vlaamsche Elsevier*.³⁶ In oktober werd zijn schilderij *Havenvrouwen*, dat te zien was geweest op de expositie over Belgische Kunst in het Museum voor Schone Kunsten van Boedapest, door de Hongaarse staat aangekocht. Terug in Antwerpen zocht de vereenzaamde kunstenaar 's avonds de bars en bordelen van de schippersbuurt op. Tijdens deze tochten maakte hij tekeningen, die stuk voor stuk een scherp observatievermogen verraden. Het volgende jaar bracht de salon van Kunst van Heden hulde aan de Antwerpse school, met werken van zestig kunstenaars uit de regio. Van Mieghem toonde er vijf werken, en het zou meteen zijn laatste deelname zijn. Zijn schilderij *Sneeuw aan de dokken* werd er gekocht door de jonge Antwerpse advocaat René Victor. Voor de vernissage had in Le Paon Royal, het restaurant aan de Antwerpse Zoo waar in 1905 tot de oprichting van Kunst van Heden was besloten, een banket plaats voor meer dan zeventig prominenten, gaande van journalisten tot kunstenaars. Voorzitter Georges Serigiers bracht er hulde aan Henry van de Velde, een van de kameraden uit het Kapel-tijdperk.

35 Anoniem, in: *Sélection*, jg. 1927, p. 706.

36 Lode Baekelmans, 'Eugeen Karel Van Mieghem', in: *De Vlaamsche Elsevier*, november 1927.

ms goede
ntigjarige
e Schelde.

yyvelt een
van He-
Minne en
le vereni-
e jongere
a' namen
en onder
meestal
ob Smits,
nsent van

noix qu'il
us remar-
ns crainte
nt seul.³⁵

Mieghem
erlandse
nstenaar
ijn schil-
Kunst in
t aange-
bars en
ngen, die
bracht de
an zestig
teen zijn
door de
n Royal,
unst van
n, gaan-
ulde aan

XXII.

Eugeen Van Mieghem (1875-1930)

Man met sigaar (karikatuur)
potlood, 1928, 7.7 x 12.9 cm

Sterven, ontgoocheld en vol liefde

In de zomermaanden van 1928 werden in Duitsland enkele schilderijen van Van Mieghem getoond op de expositie 'Junge belgische Kunst' in het Kestner-Kunstgesellschaft in Hannover. Het volgende jaar werd de doorbraak van Ensor in eigen land door Kunst van Heden definitief bewerkstelligd met een retrospectieve in het nieuwe Paleis voor Schone Kunsten te Brussel (januari 1929). Op de jaarlijkse salon in Antwerpen stond de expressionist Constant Permeke centraal met niet minder dan 144 werken. Naast een selectie van Belgische kunstenaars werd ook werk getoond van vier moderne Duitse schilders (Heinrich Kampendonck, Georg Grosz, Wasily Kandinski en Paul Klee). In de drukke correspondentie die Van Mieghem in 1929 met Baekelmans en Ernest Van den Bosch, boekhouder en privésecretaris van François Franck, voerde, alludeert de kunstenaar meermaals op zijn verslechterende gezondheidstoestand. Tijdens zijn ziekte, terwijl hij thuis moest rusten, bleef hij evenwel productief. Zo laat zijn zakagenda van 1929, waarin hij vooral aantekeningen maakte i.v.m. dokters- en advocatenbezoeken, zien dat hij dagelijks tekende. Sommige van die schetsen doen denken aan Cézanne of Modigliani. In diezelfde zakagenda werden door Van Mieghem ook citaten genoteerd uit het werk van Gezelle, Sainte-Beuve, Balzac, Villiers de l'Isle-Adam, Goethe en Fichte. In september stelde de kunstenaar nog drie werken tentoon op de salon van de Belgische aquarellisten te Brussel. Het was zijn laatste groepstentoonstelling.

Op de eerste bladzijde van zijn zakagenda van 1930 schreef Van Mieghem volgende tekst van Rainer Maria Rilke neer: 'Misschien zal het blijken dat u geroepen bent om kunstenaar te zijn, aanvaard dan dat lot, en draag het, met al zijn gewicht en grootsheid, zonder ooit enige vergoeding van buitenaf te verwachten. Want de mens die creëert moet een wereld voor zichzelf hebben, hij vindt alles in zichzelf, en in de zich eigen gemaakte wereld.'³⁷ Het laatste jaar van zijn leven maakte Van Mieghem – geïnspireerd door de 'Ding-Gedichte' van Rilke? – een reeks kleine stillebens van de hem omringende dagelijkse voorwerpen. In sommige van deze uiterst gedetailleerde tekeningen lijkt het wel alsof de kunstenaar, ondanks zijn zwakke gezondheid, zichzelf nog probeerde te overtreffen. Rond die periode kocht Willem Elsschot van zijn jeugdvriend het olieverfschilderij *De kruisafneming van Christus*. De vrijzinnige Elsschot hing dit paneel in zijn slaapkamer boven zijn bed. Van Mieghems zakagenda van 1929 vermeldt op de laatste bladzijde het adres van Robert Fester, Meir 23. Fester zou de hele reeks pastellen kopen die Van Mieghem over de lijdensweg van Christus had gemaakt. Later zou deze mecenas, die lid van Kunst van Heden was, de aangrijpende reeks schenken aan het Antwerpse Stedelijk Prentenkabinet. Eugeen Karel Van Mieghem overleed in de vroege avond van 24 maart 1930. Hij was opgenomen in het Antwerpse Stuivenbergziekenhuis, toen een hartaderbreuk hem fataal werd. Hij was amper vierenvijftig jaar oud. Op de schildersezal in zijn appartement werd zijn

³⁷ Verzameling Eugeen Van Mieghem Museum.

allerlaatste schilderij gevonden, dat typerend genoeg een zakkenmaakster voorstelde. Het was een vertrouwd thema in het oeuvre van een kunstenaar 'met een scherpen en ongenadigen zin voor de werkelijkheid', 'die de bitterheid van het leven geproefd heeft [...], ontgoocheld is en toch zoo vol verlangen en liefde voor wat het schamele, menselijke leven bieden kan'. Woorden waarmee Lode Baekelmans zijn oud-Kapel-genoot raak karakteriseerde.³⁸

De Wereldtentoonstelling van 1930

Op 23 april 1930 overleed met voorzitter Georges Serigiers een van de pioniers van Kunst van Heden. Robert Werner werd tijdelijk de plaatsvervangende voorzitter en nieuwe leden versterkten het bestuur: Cléomir Jussiant, de latere voorzitter van de Antwerpse Kamer van Koophandel, Robert Fester, mede-eigenaar van de bekende verzekeringsmaatschappij Fester & Mund, Robert Gevers, Jean Vanderlinden en Charles Good. Op de wereldtentoonstelling die Antwerpen in 1930 samen met de stad Luik organiseerde, richtte Kunst van Heden – vooral onder impuls van bestuurslid Jef de Lange – een eigen paviljoen in. Tijdens de wereldtentoonstelling organiseerde Kunst van Heden er een reeks van elf gemaakte exposities van werk van onder meer Jakob Smits, Eugeen Van Mieghem, Richard Baseleer, Frits Van den Berghe & Gustave De Smet, George Morren, Philibert Cockx & Willem Paerels, Hippolyte Daeye & Edgard Tytgat, Auguste Oleffe & Walter Vaes, Henry Ramah, Jos Albert & Jean Brusselmans, Ernest Wijnants en ten slotte de broers Oscar en Floris Jespers. In 1930 bestond Kunst van Heden vijftintig jaar. Naar aanleiding hiervan kondigden François en Charles Franck tijdens een diner van de vereniging een schenking aan van niet minder dan vijftintig meesterwerken uit hun beider collecties aan het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten. Bij het begin van het volgende jaar werden beide broers Franck op het Antwerpse stadhuis plechtig gehuldigd, waarbij in het Antwerpse Museum een François Franck-zaal ingewijd werd, waar hun in totaal tweënzeventig geschonken schilderijen en tekeningen werden tentoongesteld.

Kunst van Heden na 1930

De salon van 1931 bracht twee belangrijke retrospectieve ensembles: Marc Chagall en Walter Vaes. Naast werk van Belgische kunstenaars werden buitenlandse artiesten tentoongesteld, als Pablo Gargallo, Henry Laurens, Jacques Lipschitz en Ossip Zadkine. In de herfst van nog datzelfde jaar organiseerde de Antwerpse vereniging samen met de Nederlandse kunsthandel Van Wisselingh & Co in Amsterdam op het Rokin de expositie 'Honderd jaar Belgische Kunst'. Voorjaar 1932 overleed een andere vooraanstaande figuur: François Franck, de drijvende kracht achter Kunst van Heden. Een tragisch ongeval op vakantie aan de Belgische kust werd hem fataal. Op

³⁸ Lode Baekelmans, 'Eugeen Karel Van Mieghem', in: *Aanteekeningen van een boekenuurm*. Antwerpen, Lectura, 1931, p. 11-17.

26 maart werd de Antwerpse mecenas onder massale belangstelling begraven. Honderden mensen kwamen de overledene de laatste eer betuigen in zijn patriciërswooning aan de Everdijstraat. Kort daarna organiseerde Kunst van Heden zijn jaarlijkse salon en bij deze gelegenheid werd een huldeboek François Franck uitgegeven³⁹, met bijdragen van vrienden en kennissen van de overleden kunstliefhebber. De hele maand april liep, op initiatief van Kunst van Heden, in Helsinki (Finland) de expositie 'Modern Belgisk Konst 1900-1930'. Even later werd medeorganisator Eric Sasse, Antwerps zakenman en tevens Fins consul-generaal, bestuurslid van Kunst van Heden. Na het overlijden van hun vader werden Louis Franck Jr. en Francis Franck bestuurslid van de vereniging, terwijl Enrique Mistler in opvolging van Robert Werner tot voorzitter werd benoemd.

Ook internationaal leefde de Antwerpse vereniging; in Frankrijk was ze betrokken bij de organisatie van de Ensor-overzichtstentoonstelling in het Parijse museum Jeu de Paume en in Zwitserland toerde de expositie 'Sonderausstellung - Art Contemporain'. De crash van de New Yorkse aandelenbeurzen leidde echter tot de ineenstorting van de kunstmarkt. Het faillissement van de Brusselse galerij Le Centaure leidde ertoe dat werk van leden van Kunst van Heden, zoals Gust De Smet, Frits Van den Berghe, Edgard Tytgat en Floris Jespers, openbaar aan spotprijzen werd verkocht. Toch ging Kunst van Heden verder met het promoten van de Belgische kunst in het buitenland. In 1933 organiseerde het een expo in Winterthur, Zwitserland, terwijl het ook, in samenwerking met het Antwerpse Koninklijk Museum voor Schone Kunsten, een huldententoonstelling samenstelde met werk uit de verzameling van François Franck. De jaarlijkse salon wijdde aandacht aan de buitenlandse schilders door in drie afdelingen de contemporaine Franse en Italiaanse scholen te belichten. De belangrijkste inzending van dat jaar kwam zonder twijfel van Giorgio de Chirico, die tegenwoordig als een van de voorlopers van het surrealisme wordt beschouwd. De Belgische afdeling op deze salon bestond bijna hoofdzakelijk uit werk van Vlaamse expressionisten. Op het einde van dat drukke werkingsjaar organiseerde Kunst van Heden een retrospectieve over Modigliani. Begin 1934 organiseerde de vereniging een tentoonstelling van de Franse kunstenaar Raoul Dufy. Tezelfdertijd opende in Zweden de belangrijkste buitenlandse tentoonstelling die Kunst van Heden ooit inrichtte. Onder de titel 'Belgisk Konst' werden eerst in Stockholm en daarna in Malmö niet minder dan 426 werken van Belgische kunstenaars tentoongesteld. De jaarlijkse salon in de Antwerpse stadsfeestzaal richtte dat jaar de schijnwerpers op de moderne Zweedse school. Binnen de beperkte Belgische afdeling kwam vooral het werk van Hippolyte Daeye, Oscar Jespers en Edgard Tytgat aan bod. Voor de Antwerpse beeldhouwer Oscar Jespers betekende deze salon de definitieve erkenning. Later dat jaar reisde de genoemde expositie 'Belgisk Konst' door van Zweden naar Noorwegen en werd Ernest Van den Bosch bestuurslid van Kunst van Heden.

³⁹ *In memoriam François Franck*. Antwerpen, Van Dieren, 1932.

Eerste publicatieplan over Van Mieghem

Ernest Van den Bosch was na de Eerste Wereldoorlog als boekhouder en privésecretaris van François Franck in contact gekomen met Kunst van Heden. Onder invloed van de verfijnde smaak en levenswijze van zijn werkgever zou Van den Bosch een gepassioneerd kunstliefhebber worden, waarbij hij een uitgesproken voorkeur aan de dag zou leggen voor het oeuvre van Jakob Smits en Eugeen Van Mieghem. Dat Van den Bosch geen onbemiddeld man was, blijkt al uit de diverse adressen van waaruit hij met vrienden-kunstenaars correspondeerde: Solvynsstraat 85 (woonplaats), Eikenlaan 94 te Kapellen (buitenverblijf) of het Hôtel de la Couronne (met vakantie in Oostende). In 1930 had hij zijn luxekunstboek over Jakob Smits nog opgedragen aan zijn werkgever François Franck. Deze publicatie verscheen naar aanleiding van de door Kunst van Heden georganiseerde Smits-retrospectieve op de wereldtentoonstelling. Gedrukt op slechts 350 exemplaren werd het in voorinschrijving te koop aangeboden aan 2.000 (luxe-editie) of 650 Belgische frank, voor die tijd zeer hoge bedragen. Het boek bevatte onder meer twee etsen op zijde; de duurste exemplaren ook een originele tekening van Jakob Smits. In volle economische crisis werden er echter slechts acht exemplaren van verkocht. Van den Bosch verloor aan dit initiatief een klein fortuin. Na dit fiasco stelde de auteur de publicatie van zijn tweede boek, dat hij aan Van Mieghem wou wijden, voor onbepaalde tijd uit. Uiteindelijk zou het echter, hoewel de foto's al genomen waren door de bekende Brusselse fotograaf Paul Becker, nooit van de pers komen. Pas in 2001 werden deze 63 zwart-witfoto's als per toeval terug ontdekt in het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium in Brussel, dat ze sinds 1943 in zijn bezit had.

Overlijden van een vergeten Franck-telg

Op 11 januari 1935 overleed te Antwerpen Charles Franck. Hoewel hij altijd in de schaduw van zijn twee jaar jongere broer had geleefd, was hij medezaakvoerder van het familiale bedrijf 'Ameublements Franck' in de Korte Gasthuisstraat. Deze bloeiende meubel- en decorateurszaak was in Antwerpen een begrip. De handige zaakvoerders wisten van aanpakken en konden er hun klanten meer dan eens toe overhalen hun woning volledig in de luxueuze 'Franck-stijl' in te richten. Het bedrijf leverde o.a. zijdebehang, Japanse lak en parelmoer. Roger Avermaete had daarover volgende anekdote in petto: 'Na een nieuwgebouwde meesterwoning volledig te hebben gestoffeerd, stelde François Franck aan de eigenaar voor hem nog een brandkoffer te bezorgen. Waarop de zeer rijke opdrachtgever glimlachend zou geantwoord hebben: als uw rekeningen zullen betaald zijn, heb ik geen brandkoffer meer nodig.'⁴⁰ Waarschijnlijk wegens zijn drukke beroepsbezigheden maakte Charles Franck pas vanaf 1930 deel uit van het bestuur van Kunst van Heden.

40 R. Avermaete, *Un siècle de mécénat anversois*. Bruxelles, Arcade, 1974, p. 162.

Dertig jaar in dienst van de kunst

In 1935 organiseerde Kunst van Heden een jubileumtentoonstelling naar aanleiding van zijn dertigjarige bestaan. Er werden absolute topwerken getoond uit de Belgische en Franse School, met o.m. P. Bonnard, G. Bracque, A. Derain, R. Dufy, H. Matisse, G. Rouault, en verder Modigliani, Picasso, Zadkine. Bij deze gelegenheid publiceerde Willy Koninckx de geschiedenis van Kunst van Heden onder de titel *Dertig jaar in dienst van de kunst*.⁴¹ Misschien verwees deze titel naar de memoires van de weduwe van Octave Maus, *Trente années de lutte pour l'art*.⁴² Dit boek behandelde de strijd die de Brusselse advocaten Edmond Picard (1836-1924) en vooral Octave Maus (1856-1919) voor de vernieuwing van het kunstleven in de Belgische hoofdstad hadden gevoerd met de kunstvereniging Les Vingt en later La Libre Esthétique. Dat Kunst van Heden zijn jubileumtentoonstelling hield in Brussel en niet in Antwerpen, kon ook beschouwd worden als de uiteindelijke overwinning van de metropool die zoveel jaren met lede ogen de leidende rol van de hoofdstad in het Belgische cultuurleven had moeten aanzien. De kunstcriticus Georges Marlier schreef terecht:

Quel meilleur témoignage de la clairvoyance des dirigeants de l'Art Contemporain – et je songe ici, bien entendu, en tout premier lieu, au regretté François Franck – que cette réunion d'œuvres dues, pour la plupart, à des artistes que l'association eut le mérite de révéler au public en un temps où ils étaient âprement combattus? Le secret de cette lucidité exceptionnelle réside dans le fait que l'Art Contemporain a toujours su se préserver à la fois de tout parti-pris en faveur d'une esthétique déterminée et de tout abandon à un éclectisme inconsistant. Différent, en cela, de tous les groupements similaires, le cercle anversoïse, a lutté avec la dernière énergie pour imposer non pas une doctrine mais des œuvres. Fondé pour combattre les préjugés des milieux officiels et du grand public, il évita de tomber lui-même dans le piège d'un système exclusif. Bien loin d'être hanté par le souci d'exalter sans discernement toutes les innovations, l'Art Contemporain s'attacha dès le début, à renouer avec la vraie tradition.⁴³

Een maand later werkte Kunst van Heden opnieuw samen met het Brusselse Paleis voor Schone Kunsten, dit keer aan de tentoonstelling 'L'Impressionisme'. Om de meer dan negentig belangrijke werken – van Cézanne, Degas, Gauguin, Van Gogh, Manet, Monet, Morissot, Pissarro, Renoir, Seurat, Sisley en Toulouse-Lautrec – naar Brussel te krijgen, werkten beide verenigingen samen met het Parijse Syndicat des Editeurs et Négociants en Tableaux Modernes. In de jaarlijkse salon in Antwerpen werd bijzondere aandacht besteed aan het werk van de Franse kunstenaar Maurice Utrillo. Voor het eerst werd ook werk getoond van de Belgische surrealist René Magritte en Paul Delvaux.

41 W. Koninckx, *Dertig jaar in den dienst van de kunst. Overzicht van de werking van Kunst van Heden van de stichting af tot 1935*. Antwerpen, Kunst van Heden, 1935.

42 Madeleine Octave Maus, *Trente années de lutte pour l'art, 1884-1914*. Bruxelles, Oiseau Bleu, 1926.

43 G. Marlier, in *Les Beaux Arts*, 17 mei 1935, p. 19.

In 1936 organiseerde Kunst van Heden in het Koninklijk Kunstverbond een overzichtstentoonstelling rond het oeuvre van William Degouve de Nuncques (1867-1935). De jaarlijkse salon bood een ereplaats aan de jongeren, met voorop Constant Permeke, Floris Jaspers en Ernest Wijnants. Wanneer Galerij Breckpot op 21 december 1936 het belangrijkste deel van de nalatenschap van Ernest Van den Bosch veilde, was de belangstelling zeer groot. Topwerken van Ensor, Daeye, Smits, Wouters, Van Dongen, Van Mieghem, Permeke, Floris Jaspers, Van Gogh en Breitner werden, in een economisch moeilijke periode, tegen hoge prijzen verkocht. De totale opbrengst bedroeg meer dan 410.000 Belgische frank. Het jaar erop knoopte de jaarlijkse salon weer aan met de traditie om in een retrospectief ensemble aandacht te besteden aan een overleden kunstenaar. Dit keer stelde het Piet Verhaert in de schijnwerpers. Onder de levende Belgische kunstenaars kwamen vooral het werk van Willem Paerels en Jean Brusselmans aan bod. Op de allerlaatste dag van dat jaar 1937 overleed Louis Franck.

Begin 1938 was Kunst van Heden mede-inrichter van de tentoonstelling 'Modern Belgisch Grafiek' in Helsinki (Finland). De jaarlijkse salon plaatste het oeuvre van Gust De Smet centraal. In de loop van dat jaar schonken leden van de familie Franck mooi werk van onder meer W. Vaes, A. Dasnoy en J. Lambeaux aan het Antwerpse Koninklijk Museum voor Schone Kunsten. Het jaar daarop vervoegden enkele nieuwe namen het comité van Kunst van Heden: Carlo Van den Bosch, Eric Sasse en Leopold Verswijver. De jaarlijkse salon stelde de overleden Brabantse kunstenaar Louis Thevenet centraal naast Constant Permeke. Net voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog bracht Kunst van Heden op zijn jaarlijkse salon in de stadsfeestzaal een bijzondere hulde aan drie schilders: Henri De Braekeleer, Eugène Laermans en James Ensor. Op de valreep werd, na zijn overlijden dat jaar, Frits Van den Berghe in de hulde betrokken. De vaak kritische Emmanuel de Bom kon weer niet nalaten de tentoonstelling af te breken: in de NRC, waarvan hij de Antwerpse correspondent was, schreef hij een recensie onder de van weinig respect getuigende titel 'Twee doden en een tachtigjarige'.⁴⁴

Het uitdoven van Kunst van Heden na de Tweede Wereldoorlog

Tijdens de Tweede Wereldoorlog overleden leden-kunstenaars zoals A.-N. Delaunois, G. Minne, G. Morren, G. De Smet, F. Schirren, H. Luyten en J. De Bruycker en enkele bestuursleden zoals Eric Sasse en Arthur H. Cornette. Belangrijke bestuursleden trokken daarenboven naar het buitenland, zoals Jef de Lange (de Verenigde Staten van Amerika) en Louis Franck Jr. (Engeland). Vanaf 1947 organiseerde Kunst van Heden terug jaarlijkse salons en trachtte het weer aan te knopen met het roemrijke verleden. De huldetentoonstelling in het Antwerpse Koninklijk Museum voor Schone Kunsten naar aanleiding van het vijftigjarige bestaan van de vereniging in 1955 betekende een laatste opflakking. Het elan was definitief gebroken en met een laatste tentoonstelling in de Stedelijke Feestzaal in 1959 doofde de kaars definitief uit.

⁴⁴ E. de Bom, in: *de Nieuwe Rotterdamse Courant*, 21 april 1940.

Cultuurhistorische relevantie van Kunst van Heden

De Antwerpse vereniging Kunst van Heden heeft gedurende meer dan vijftig jaar het culturele leven in de metropool gestuurd. Het was ongetwijfeld te danken aan de figuur van François Franck dat de vereniging deze leidende rol kon spelen. Francks dynamisme en flair, samen met zijn talent als koopman en zijn liefde voor authentieke kunst, zorgden ervoor dat de conservatieve krachten in de Antwerpse artistieke wereld konden verzoend worden met een voorzichtige vernieuwing in het tentoonstellingsbeleid. Een van zijn grote verdiensten was zonder twijfel het naar België brengen van het werk van bekende en minder bekende buitenlandse kunstenaars, wat niet alleen de verzamelaars maar ook de jonge Belgische kunstenaars ten goede kwam. De basis van Kunst van Heden werd eigenlijk al gelegd in 1899 toen François Franck met een groepje liberale vrijzinnige vrienden de vereniging De Kapel oprichtte. Dit literaire-anarchistische centrum zou voor vele leden een belangrijke rol spelen in hun latere leven. Wat Maus voor Brussel betekende, betekende François Franck twintig jaar later voor Antwerpen. Francks unieke inzet om zijn koopmanschap met mecenaat te combineren, maakte hem onmisbaar in het culturele leven van de metropool. Helaas vindt men vandaag in Antwerpen nog weinig sporen van het roemrijke verleden van Kunst van Heden. De zaal François Franck in het Antwerpse Koninklijk Museum, die in de schenkingsovereenkomst nochtans bepaald was, bestaat niet meer. Kunstliefhebbers kunnen nu wel wegdromen in de Zwitserse Fondation Gianadda in Martigny bij het aanschouwen van tien werken uit de collectie van wijlen Louis Jr. en Evelyne Franck. Louis Franck Jr., een van de zonen van François, overleed in Zwitserland in 1988. In hun nalatenschap bevinden zich topwerken van onder anderen Cézanne, Ensor, Van Gogh, Toulouse-Lautrec, Picasso en Van Dongen. Deze collectie is de stille getuige van de gedurfde visie en de voorbeeldige smaak die de familie Franck, van vader op zoon, in Antwerpen tussen 1900 en 1950 opbouwde. *

Terug naar Van Mieghem

Eugeen Van Mieghem was als kind van de haven gefascineerd door het kleurrijke en wriemelende leven rondom hem. Als geboren observator, levend in een kosmopolitische wereldhaven, hoefde hij niet ver op zoek naar inspiratie. Omstreeks 1900 was het sociaal gerichte oeuvre van Jean-François Millet bijzonder geliefd. Deze Franse kunstenaar toonde de eenvoudige mensen, werkend op de velden in de streek van Barbizon, met respect en waardigheid. Velen hebben getracht de sociale authenticiteit van zijn werk te evenaren. Deze kunstenaars verlieten in een zoektocht hun eigen, meestal burgerlijke wereld voor de wereld van de arbeid: Meunier en Van Gogh trokken naar de mijnwerkers in de Borinage, Israëls vertoefde bij de vissers aan de kust, Liebermann en Van de Velde verbleven op het platteland. Van Mieghem kende dit rusteloze zoeken niet. Als kind van de haven was en bleef hij gefascineerd door het kleurrijke en wriemelende leven rondom hem. Als anarchist wenste hij bovendien niet dat zijn kunst gerecupereerd werd door de opkomende socialistische beweging, die sociale kunst pro-

mootte omdat die, door de idealisering van de arbeid uit te beelden, haar politieke boodschap hielp verkondigen. François Franck, zijn familie en hun vrienden zagen natuurlijk de kwaliteit van zijn werk en kochten het. Maar helaas voor Van Mieghem werd hun belangstelling vooral aangetrokken door het oeuvre van James Ensor dat de vooruitstrevende gegoede milieus meer aansprak. Daarenboven werd het bestuur van Kunst van Heden na de Eerste Wereldoorlog door de jongere kunstcritici bijna onophoudelijk aangemaand om de nieuwe (expressionistische) kunststroming aan bod te laten komen.

De prijs die Van Mieghem diende te betalen voor zijn persoonlijke visie en consequente houding was hoog. De grootste tegenslag was het overlijden geweest van zijn jonge vrouw, op een ogenblik dat hij door de belangrijkste Belgische kunstcritici van zijn tijd (Octave Maus en Pol de Mont) naar voren werd geschoven als een van de meest talentvolle jonge Vlaamse kunstenaars. Toen op 1 maart 1905 de groep rond de broers Franck de naam van de groep Eenigen wijzigde in Kunst van Heden en de gegoede Antwerpse burgerij bij de werking begon te betrekken, was zijn leidende rol voorgoed uitgespeeld. Na jaren van stilte zou hij aarzelend terug met zijn werk naar buiten komen. Helaas onderbrak de oorlog het nieuwe elan. Na het wereldconflict kreeg Van Mieghem, ondanks het feit dat vooral de jongere generatie meer en meer aandacht opeiste, toch de nodige erkenning – een erkenning die vandaag nog groeit. Als authentiek sociaal kunstenaar bleef hij trouw aan zijn jeugdidealen, die rond 1900 gevormd werden in het bruisende artistiek-intellectuele milieu van De Kapel.⁴⁵

45 Voor een kennismaking met het werk van Van Mieghem verwijzen we in de eerste plaats naar de drie monografieën die Erwin Joos aan zijn oeuvre heeft gewijd: *EVM, Een kunstenaar van het volk*. Antwerpen, De Brauwere, 1993, 1996, 2001; verder o.a. naar de artikelen van Jan Van Hove, in *De Standaard*, 6-3-1997 ('Meester van de Antwerpse dokken. De revival van de schilder Eugeen Van Mieghem'), Eric Rinckhout in *De Morgen*, 23-1-2002 ('Duitsland ontdekt best bewaarde geheim van Antwerpen') en Stefan van den Bossche in: *Vlaanderen*, maart 2002, p. 125-126 ('De tijd heelt alle artistieke wonden. De schilder Eugeen van Mieghem').

Lijst van activiteiten in de Kapel¹

Gedateerde activiteiten

1900

- vóór 20-2-1900 Aloïs De Laet, tentoonstelling
- za. 7-4-1900, 21u. Prosper van Langendonck, voordracht uit eigen werk
- za. 23-6-1900, 21u. Stijn Streuvels, voordracht van 'Zomerland'
- Lodewijk Mortelmans, concert, Grieg
- za. 18-8-1900, avond Jef en Betsy Judels-Kamphuyzen en Lodewijk Mortelmans, uitvoering van volksliederen
- vóór 26-8-1900 Richard Baseleer, tentoonstelling
- vóór 26-8-1900 Conal Holoeres O'Connell, spreekbeurt 'De dichter T. Dowson'
- vanaf okt. 1900 medewerkers *Alvoorder*, reeks literaire maandagavonden met voordrachten
- za. 6-10-1900, 20u. Leo Simons, spreekbeurt 'Stambelangen'
- Elisa Levering, Jef Judels en Lodewijk Mortelmans, Nederlandse en Vlaamse liederen

1901

- ca. jan. 1901 Georges Eekhoud, spreekbeurt 'Les sonnets de Shakespeare dédiés à Lord William Herbert Pembroke et à Mary Fitton, dame d'honneur d'Elisabeth'
- do. 6 of za. 8-6-1901 Jules Mac Leod, spreekbeurt
- eind okt. 1901 Frits Sano, spreekbeurt 'De wording van het kind'
- za. 21-12-1901, 20.30u. Emile Verhaeren, voordracht uit *Les Villes tentaculaires*

1902

- ma. 3-3-1902, 20.30u. H. Schmidt: vioolconcert, 'Soirée de Sonates'
- vóór 10-3-1902 Elisée Reclus, spreekbeurt 'Taal'
- zo. 16-3-1902 Frederik van Eeden, spreekbeurt 'Kolonisatie. De hoogste vorm van coöperatie'
- wo. 9-4-1902, 20.30u. Kwartet-Kapel van Antwerpen bestaande uit E. De Herdt (1ste viool), J. Broeck (2de viool), A. Verheyen

¹ De reconstructie van deze lijst is noodgedwongen fragmentarisch, wegens dito overlevering van de geschiedkundige bronnen, en is gebaseerd op het werk van Jan Moulart, *Ontwaking en de Kapel. Bijdrage tot de geschiedenis van het anarchisme te Antwerpen 1894-1910. Deel II*. Licentiaatsverhandeling, Leuven, 1979, p. 465-468. De omschrijving van de activiteiten is zo precies als mogelijk.

- (alto), J. van der Avort (cello), strijkwerk van Mozart, Beethoven, Mendelsohn
 - 2-8-1902 J. Andries (=Jef Van Overloop), spreekbeurt 'Over levensopvatting'
 - 2-11-1902 Tjerk Luitjes, spreekbeurt 'Anarchie'
 - 18-12 en 20-12-1902 Lodewijk Mortelmans, muziekavonden gewijd aan Schumann

1903

- do. 19-2-1903, 20.30u. A. Verbeeck-De Swerdt, voordracht van verzen van Pol de Mont
 Mr. Bollotin, klaviermuziek van Borodin, Rubinstein, Tchaikowsky en Liadoff
 - zo. 22-2-1903, 15u. Frederik van Eeden, spreekbeurt 'Kommunistische vestigingen'
 - ma. 2-3-1903, 20.30u. Judith Cladel, spreekbeurt 'Caldéron'
 - zo. 15-3-1903, 17u. Tjerk Luitjes, spreekbeurt 'Kolonisatie, kroniek en kritiek'
 - zo. 26-4 tot zo. 3-5-1903 Aloïs De Laet, tentoonstelling (tussen 10 en 17 uur)
 - ca. aug. 1903 Jules Moineau, spreekbeurt over zijn verblijf in de Leuvense gevangenis
 - za. 3-10-1903, 20u. Georges Eckhoud, spreekbeurt 'Les origines et les évolutions d'une œuvre'
 - di. 10-11-1903, 20.30u. Adv. L. Rantz, spreekbeurt 'La philosophie de l'art aux Pays-Bas'
 - ma. 7-12-1903, 20.30u. Georges Dwelshauvers, spreekbeurt 'Louis Ménard, le dernier païen'
 - di. 29-12-1903, 20.30u. Elisa Levering (zang), Elvire Michiels (piano) en Edmond De Herdt (viool), Bach en Händel
 - winter 1903-'04 Camille Lemonnier, voordracht uit eigen werk (?)
 - winter 1903-'04 Sander Pierron, (?)

1904

- 6-2-1904 L. Van Hamberg (piano) en T. Van Hamberg (cello), Händel en Beethoven
 - za. 27-2-1904 J. Watelet, pianomuziek
 - do. 28-4-1904, 20.30u. Emile Vandervelde, spreekbeurt 'Art et Socialisme'
 - za. 4-6-1904, 20.30u. Jef Van Overloop, 'Maxime Gorky'
 - ma. 18-7-1904, 20.30u. N.S.C. Schermerhorn, spreekbeurt 'Christendom en socialisme'
 - do. okt. 1904 August Vermeylen, spreekbeurt of voordracht uit eigen werk

- ca. dec. 1906 (ten laatste) Ferdinand Domela Nieuwenhuis

Ongedateerde activiteiten

E. Armand	spreekbeurt
Richard Baseleer	spreekbeurt 'Egyptische kunst'
Richard Baseleer	spreekbeurt 'De Griekse beschaving'
Edmond De Herdt	vioolconcert, Grieg en Brahms
De Lune	concert, Grieg en Brahms
Alfons De Ridder	voordracht uit eigen werk of spreekbeurt
Louis Franck	spreekbeurt
Jef en Betsy Judels-Kamphuyzen	liederen van Schubert
H. Lafontaine en mevr. Emile Vandervelde	concert
Evert Larock	tentoonstelling van schilderijen
Octave Maus	spreekbeurt
Karel Mertens	tentoonstelling van schilderijen
Jacques Mesnil	voordracht uit eigen werk
Lodewijk Mortelmans	pianomuziek, Debussy
Lodewijk Mortelmans	dirigeert César Franck en kamermuziek van 'Russen'
Edmond Picard	spreekbeurt
Dr. Rutgers	spreekbeurt
Samson	spreekbeurt
Gustaaf Schamelhout	spreekbeurt
Henry van de Velde	spreekbeurt
A. Verbeeck-De Swert	voordracht uit Kloës, Gorter en Perk
Emile Verhaeren	spreekbeurt, 'La poésie contemporaine'
August Vermeylen	spreekbeurt over literatuur en sociologie
Hugo Verriest	spreekbeurt

Activiteiten in het kader van de Vrije Vlaamsche Hogeschooluitbreiding

- okt. 1901	dr. A. Vande Velde, zes lessen over 'Het water'
- jan. 1902	dr. August Vermeylen, vijf lessen 'Wat is renaissance?'
- voorjaar 1902	dr. August Vermeylen, lessen over 'Christelijk drama in de Middeleeuwen'
- april 1902	dr. Gustaaf Schamelhout, vier lessen over 'T.B.C.'
- okt. 1902	Paul Hamelius, zes lessen over 'Het blijspel'
- nov. 1902	prof. Julius Mac Leod, acht lessen 'Sociologie'
- ?	dr. Gustaaf Schamelhout, lessenreeks 'De Spijsvertering'
- ?	prof. Julius Mac Leod, lessenreeks over 'De erfelijkheid'

Biografie Eugeen Van Mieghem

- 1875, oktober 1: wordt geboren in het café 'In het Hert' op de Van Meterenkaai in de oude Antwerpse haven.
- 1885: de familie opent een herberg in de nieuwe havenbuurt het Eilandje in de Montevideostraat tegenover het Red Star Line-magazijn.
- 1892-1896: student aan de Antwerpse kunstacademie en confrontatie met de werken van Van Gogh, Seurat en Toulouse-Lautrec op de tentoonstellingen van L'Association pour l'Art ingericht door o.a. Henry van de Velde en Max Elskamp.
- 1895: maakt kennis met het oeuvre van Théophile-Alexandre Steinlen, de illustrator en tekenaar van het Parijse straatleven.
- 1896: van de academie verwijderd door professor Eugeen Siberdt (dezelfde die in 1886 Vincent van Gogh uit zijn klas wegstuurde).
- 1897: confrontatie in Brussel op de salon van La Libre Esthétique met het werk van Edvard Munch.
- 1899: bezoeker van de bijeenkomsten van De Kapel, een anarchistische jongerenvereniging opgericht door François Franck. Werkt als bevrachter in de haven. Maakt kennis met Augustine Pautre. Eerste tekeningen van landverhuizers.
- 1900: oprichter van de kunstenaarsgroep Eenigen.
- 1901: neemt deel aan de Brusselse salon van La Libre Esthétique naast o.a. Renoir, Monet, Cézanne en Vuillard.
- 1902, januari 2: huwelijk met Augustine Pautre. November 11: geboorte van hun zoon Eugeen
- 1904 juli: verblijft in Amsterdam en bewondert er het werk van Rembrandt. In het Londense *Pall Mall Magazine* verschijnt een artikel over Van Mieghem onder de titel 'An Artist of the People'. Oktober-december: zijn vrouw Augustine Pautre poseert als naaktmodel.

- 1905 januari-februari: tekent zijn zieke vrouw. Maart 12: overlijden van Augustine Pautre. Juli: deelname eerste salon van Kunst van Heden met o.a. James Ensor en Jakob Smits.
- 1906-1909: de stille jaren
- 1912 november: eerste individuele expositie in het Antwerpse Koninklijk Kunstverbond.
- 1914: neemt deel aan Belgische groepstentoonstellingen in Keulen en Den Haag. Oktober: beleg van Antwerpen door het Duitse leger.
- 1914-1918: verblijft in de bezette stad Antwerpen.
- 1919: exposeert zijn oorlogswerk in het Antwerpse Koninklijk Kunstverbond en in de galerij de Graef in Scheveningen.
- 1920: opname in het sanatorium Le Fort Jaco in Ukkel waar hij zijn tweede vrouw Marguerite Struyvelt leert kennen die hij kort daarna huwt. Benoemd tot leraar aan de Antwerpse Academie.
- 1922: verblijft in een sanatorium nabij Aken (Duitsland).
- 1925: scheiding van zijn tweede vrouw. Juli: vakantie in Blankenberghe.
- 1927 juli: verblijft in het sanatorium Dennenheuvel in Ossendrecht (Nederland).
- 1929: zwaar ziek, maakt stillevens en een reeks over de lijdensweg van Christus.
- 1930, maart 24: overlijdt in Antwerpen aan een hartaderbreuk

Inhoud

Tussen droom en daad. Woord vooraf *p.* 3

1. Het anarchisme: onbemind want onbekend? (met Jan Moulaert) *p.* 5
2. Ontstaan en prille ontwikkeling van de anarchistische beweging (met Jan Moulaert) *p.* 12
3. De anarchistische beweging in Frankrijk, Nederland en België (1890-1910) (met Jan Moulaert) *p.* 15
4. Anarchisme en flamingantisme (1893-1901). *Van Nu en Straks* en de jonge August Vermeylen *p.* 48
5. De Kapel: artistieke heropleving in Antwerpen (ca. 1900) *p.* 63
6. Stijn Streuvels in de Kapel *p.* 106
7. Eugeen Van Mieghem en Kunst van Heden (met Erwin Joos) *p.* 122

Lijst van activiteiten in de Kapel *p.* 152

Biografie Eugeen Van Mieghem *p.* 155

Lijst der afbeeldingen *p.* 158

Colofon *p.* 159

Lijst der afbeeldingen werken Eugeen Van Mieghem (1875-1930)

- I. *Studies van mansportretten*, zwart krijt, 1902, 10.3 x 13 cm
- II. *Havenvrouwen (aan het werk)*, blauw krijt, 1911, 28 x 21.6 cm
- III. *Aan de oever van de Schelde*, potlood, juni 1903, 10.9 x 17.1 cm
- IV. *Twee vrouwen*, potlood, juni 1903, 10.9 x 17.1 cm
- V. *Oude vrouw en jong meisje*, zwart krijt, jan. 1903, 15.1 x 9.4 cm
- VI. *Twee vrouwen op stap (in de haven)*, zwart krijt, gedat. 12 febr. 1904, 10.5 x 16.6 cm
- VII. *Meisje op een bank*, zwart krijt, jan. 1903, 15.1 x 9.4 cm
- VIII. *Zakkenmaakster*, sanguine, 1922, 14.7 x 17.8 cm
- IX. *Vrouw op straat*, inkt en zwart krijt, juli 1907, 20.5 x 13 cm
- X. *Man met draagtas*, zwart krijt, 1907, 20.7 x 12.7 cm
- XI. *Aan de wastobbe*, zwart krijt, nov. 1905, 15.8 x 10.3 cm
- XII. *Een zware last (man met kar)*, sanguine, 1904, 14.2 x 20.2 cm
- XIII. *Het dienstmeisje*, zwart krijt, okt. 1904, 20.5 x 12.6 cm
- XIV. *Vrouw op straat*, zwart krijt, 1904, 20.6 x 12.8 cm
- XV. *Schijnheilige*, zwart krijt, 1903, 20.5 x 13.2 cm
- XVI. *In de havenbuurt (aan het Eilandje)*, zwart krijt, 1903, 13 x 19 cm
- XVII. *Het gevecht (op de kade)*, zwart krijt, 1903, 13 x 19 cm
- XVIII. *Twee buildragers (in de herberg)*, zwart krijt, 1903, 13 x 19 cm
- XIX. *Gehaaste advocaat*, potlood, 1902, 12.9 x 12 cm
- XX. *Karikatuur (van een advocaat)*, lavis, 1902, 10.7 x 11.7 cm
- XXI. *Aan de balie (drie rechters)*, zwart krijt, 1902, 10.3 x 14.3 cm
- XXII. *Man met sigaar (karikatuur)*, potlood, 1928, 7.7 x 12.9 cm
- XXIII. *Arbeid of sterf*, bister, ca. 1904, 7.7 x 17.5 cm
- XXIV. *Drie dokwerkers*, bruin krijt, 1904, 13 x 20.5 cm

Colofon

Afbeeldingen omslag:

Eugeen Van Mieghem (1875-1930)

recto: XXIII.

Arbeid of sterf

bister, ca. 1904, 7.7 x 17.5 cm

verzameling Eugeen Van Mieghem
Museum

verso: XXIV.

Drie dokwerkers

bruin krijt, 1904, 13 x 20.5 cm

verzameling Eugeen Van Mieghem
Museum

Dit boek is de vrucht van onderzoek gepatroneerd door het Centrum voor Teksteditie en Bronnenstudie (CTB) van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde. www.kantl.be/ctb

Situering tekeningen: Erwin Joos

Gedrukt bij drukkerij EPO Antwerpen in mei 2013 op 1.000 met de hand genummerde exemplaren, inclusief 24 Romeins genummerde met een origineel kunstwerk van Eugeen Van Mieghem afgebeeld in het boek.

Deze bibliofiele uitgave werd officieel voorgesteld op zondag 16 juni 2013 in het Emile Verhaeren Museum te Sint-Amands.

Dit is exemplaar: 415

Uitgave van de VZW Eugeen Van Mieghem
Ernest Van Dijckkaai 9, 2000 Antwerpen, België
Dit boek is niet in de handel verkrijgbaar.

Alle rechten voorbehouden. Niets van deze uitgave mag, op welke wijze ook, worden overgenomen zonder de uitdrukkelijke toestemming van de auteur en de uitgever.